

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060102

DOM
2019-05-09
Stockholm

Mål nr
M 4293-18

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Vänersborgs tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2018-04-12 i mål nr M 3975-16, se bilaga A

PARTER

Klagande och motparter

Se bilaga B

Motparter

Se bilaga B

SAKEN

Tillstånd till vindkraftverksamhet, Vindpark Grönhult, i Tranemo och Gislaveds kommuner

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Med ändring av mark- och miljödomstolens dom upphäver Mark- och miljööverdomstolen villkor 5 b) i Länsstyrelsens i Västra Götalands län, miljöprövningsdelegationen, beslut den 14 september 2016, dnr 551-41713-2012 och det genom mark- och miljödomstolens dom tillagda villkoret 10 a).
2. Mark- och miljööverdomstolen avvisar GP och MT yrkande om att en eventuell framtida värdenedgång på deras fastighet ska ersättas.
3. Övriga ändringsyrkanden avslås.

Dok.Id 1480663

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
08-561 675 50

E-post: svea.hovratt@dom.se
www.svea.se

Telefax
08-561 675 59

Expeditionstid
måndag – fredag
09:00–16:30

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Under denna rubrik redovisas yrkanden från parter som har överklagat mark- och miljödomstolens dom innan tiden för överklagande gick ut. Efter överklagandefristens utgång har flera personer anslutit sig till vad vissa av klagandena anfört. Eftersom de som på detta sätt har fört talan i Mark- och miljööverdomstolen inte själva har överklagat mark- och miljödomstolens dom är de inte att betrakta som klagande här. De synpunkter som de har fört fram eller ställt sig bakom beaktas dock i deras egenskap av motparter till Vattenfall Vindkraft Sverige AB.

Vattenfall Vindkraft Sverige AB (Vattenfall) har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen, med ändring av mark- och miljödomstolens dom, ska ge tillstånd för 14 vindkraftverk, att tillståndet ska omfatta även delområde 7, att det villkor mark- och miljödomstolen beslutade att förena tillståndet med, benämnt 10 a, ska upphävas, att villkor 5, 9 och 12 ska formuleras på de sätt som bolaget yrkade i mark- och miljödomstolen samt att säkerheten ska bestämmas till 500 000 kronor per vindkraftverk. Om Mark- och miljööverdomstolen skulle finna att tillstånd inte kan ges enligt den s.k. boxmodellen har Vattenfall yrkat att tillstånd ska ges för någon av ett antal redovisade alternativa placeringar av vindkraftverken.

AL och **RL** har yrkat att de vindkraftverk som inte uppfyller max 35 dB(A) vid någon del av fritidshusområdet inte ska få byggas.

JA, PJ, JA, HH, YH, TA, UA, NA, CE, ML, BL, JJ, SN, BJ, MJ, RB, MA, ÅJ, RB, CE, MD och **MH** (JA m.fl.) har yrkat, som det får uppfattas, i första hand att tillstånd inte ska ges till uppförande av vindkraftverk och i andra hand att Vattenfall ska åläggas att dels redovisa exakt placering av de aktuella vindkraftverken, dels utifrån dessa placeringar redovisa bullerberäkning som uppfyller kravet på maximalt 40 dB(A).

GP och **MT** har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska undersöka hälsorisken av infraljudet från vindkraftverk och att om det finns hälsorisk p.g.a. infraljudet ska Vattenfall eliminera dessa risker genom planering. De har även yrkat att en eventuell framtida värdenedgång på deras fastighet ska ersättas.

MP har yrkat att vindkraftverkens avstånd till bebyggelse ska uppgå till minst två kilometer, att den maximala ljudnivån ska fastställas till 35 dB(A) och att radarstyrd hindersbelysning ska användas.

BA, TA, MJ, EU, AS, HS, JA, HO, LO och **HC** har yrkat i första hand att tillstånd inte ska ges till uppförande av vindkraftverk. I andra hand har de yrkat att exakta placeringar av vindkraftverken ska redovisas, att bullerutredningar redovisas för samtliga fastigheter inom 3 kilometer från närmaste vindkraftverk, att ljudnivån inom Alanäs och Stormalenområdet inte vid något tillfälle får överstiga 35 dB(A) och att varningsljus ska få tändas endast när flyg eller helikopter närmar sig.

LS har överklagat mark- och miljödomstolens dom, men inte framställt något preciserat yrkande om ändring.

Parterna har motsatt sig varandras respektive ändringsyrkanden, med undantag för **Länsstyrelsen i Västra Götalands län** som medgett bifall till Vattenfalls yrkande om att villkor 10 a) ska upphävas, men motsatt sig ändring i övrigt.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Vattenfall har utöver vad bolaget framförde i underinstanserna tillagt i huvudsak följande:

Eftersom flera av de positioner som redovisats i tidigare exempellayouter numera inte kan byggas, främst på grund av att vindkraftverk inte får uppföras i delområde 8 eller i

den del av delområde 3 som ligger i Tranemo kommun, nya undantagsområden och åtagandet att inte placera vindkraftverk inom 750 m från bostäder i Tranemo kommun, väljer Vattenfall att ändra sina yrkanden gällande verkens placering, för det fall domstolen anser att tillstånd inte kan ges utan angivande av fasta positioner. De fyra nya layouterna, och därmed sammanhängande yrkanden, är anpassade efter olika möjliga utfall beträffande dels frågan om tillstånd till vindkraftverk i delområde 7, dels villkor 10 a i mark- och miljödomstolens dom.

Bolaget vill understryka vikten av möjligheten till flexibel placering av vindkraftverken vid Grönhult. Den tekniska utvecklingen av vindkraftverk går snabbt vilket har inneburit en avsevärd ökning av den möjliga energiproduktionen. Från samrådsfas för Grönhult vindkraftpark fram till idag har rotorstorleken på tillgängliga verk ökat från 90 meter i diameter till 150 meter, vilket innebär en ökning av svepytan med 2,8 gånger. Vindkraftverken måste generellt placeras med större inbördes avstånd ju större rotordiametern är. Olika typer av vindkraftverk är tillverkade för att vara olika tåliga för turbulens och vakeffekter och behöver därför placeras med olika inbördes avstånd. Det optimala avståndet mellan vindkraftverk ligger normalt mellan tre och sex rotor-diametrar. I praktiken medför detta att det inte kommer vara möjligt att placera så stora vindkraftverk som blir aktuella att bygga i Grönhult med kortare avstånd sinsemellan än ca 450 meter, vilket avsevärt begränsar antalet möjliga placeringar av vindkraftverken. Med de avgränsningar och åtaganden som gjorts blir det därmed tydligt att det inte är möjligt att placera vindkraftverk på sätt som kan leda till annan påverkan på motstående intressen än den som beskrivits i miljökonsekvensbeskrivningen och kompletteringarna. Även om vindkraftverkens positioner bestäms med viss flyttmån är det svårt att optimera produktionen och slitaget för en större grupp vindkraftverk. Förändring av en position i en ytterkant kommer att ha stor påverkan på positioner längre in i vindkraftparken. Sammanfattningsvis ger en flexibel placering av vindkraftverk inom delområdena de bästa förutsättningarna för en miljömässigt och ekonomiskt effektiv och hållbar vindkraftpark.

Ansökan om tillstånd för Grönhult vindkraftpark avser inte ”fri” placering av vindkraftverken. I samtliga delområden har undantagsområden markerats på kartorna med hänsyn till naturvärden. I delområdena har också hänsynsområden markerats där

inga vindkraftverk kommer att uppföras. Vidare har det maximala antalet verk som kan komma att uppföras inom respektive delområde angivits. I ansökningshandlingarna redovisas även flera olika exempellayouter. Dessa ligger till grund för t.ex. ljud- och skuggberäkningar och fotomontage samt är avsedda att tjäna som illustrationer för att underlätta läsarens förståelse. Påverkan på samtliga motstående intressen har beskrivits med utgångspunkt i avgränsningen av vindkraftsområden och restriktionsområden utan koppling till positionerna i exempellayouterna. Underlaget i ärendet beskriver tydligt påverkan på samtliga motstående intressen även om vindkraftverkens och vägarnas placering inte fastställts.

I samband med framtagandet av de fyra nya layouterna har ytterligare ljud- och skuggberäkningar samt siktanalys och fotomontage gjorts. Även om detta material är framtaget i syfte att tjäna som underlag för yrkandena avseende fasta positioner, visar resultaten av dessa utredningar tydligt att området är väl utrett med avseende på de konsekvenser som verksamheten skulle kunna ge upphov till vid olika alternativ-utformningar. Påverkan på motstående intressen skiljer sig i mycket liten utsträckning mellan de olika exemplen. Skillnaden i påverkan är inte så omfattande att den påverkar bedömningen av tillåtligheten av vindkraftparken eller av hur villkoren för tillståndet bör utformas. Resultaten av ljud- och skuggberäkningar, fotomontage och siktanalys för de nu redovisade layouterna skiljer sig inte heller i någon utsträckning av betydelse från motsvarande resultat för de sammanlagt fem exempellayouter som tidigare redovisats.

Enligt de nya layouterna kan 14 verk uppföras om tillstånd ges för vindkraftverk i delområde 7. Om vindkraftverk inte får uppföras i delområde 7 kan 13 verk uppföras. Vindkraftverkens möjliga positioner redovisas inklusive en flyttmån på 100 meter. Flyttmånen är i vissa fall i praktiken mindre eftersom motstående intressen markerats som undantags- eller hänsynsområden där vindkraftverk enligt villkoren inte får placeras. Möjlig påverkan är redan påvisad i ansökan med miljökonsekvensbeskrivning och kompletterande handlingar.

Om domstolen finner att tillstånd endast kan meddelas för de positioner som redovisas i de tidigare exempellayouterna medför det i värsta fall att endast 8 vindkraftverk kan

uppföras. Det medför också att varje vindkraftverk kommer att kunna producera mindre el och att vindkraftverken kommer att utsättas för mer slitage än om vindkraftverkens placeringar istället kan bestämmas i samband med upphandling.

De nya layouterna med tillhörande utredningar visar tydligt att ansökansområdet kan innefatta 14 (alternativt 13) vindkraftverk utan någon nämnvärd avvikelse från tidigare redogjord konsekvensanalys avseende påverkan på motstående intressen.

De bullerberäkningar som tidigare utförts och redovisats visar att bullervärdet 40 dB(A) utomhus vid bostad innehålls. Beräkningarna är gjorda i enlighet med Naturvårdsverkets vägledning. Ytterligare bullerberäkningar har utförts för de fyra nya layouter som tagits fram. Även dessa beräkningar, som är gjorda enligt Nord 2000-metoden, visar att bullervärdet innehålls. Det finns dessutom stora säkerhetsmarginaler att ytterligare kunna nedreglera de i beräkningsunderlaget redovisade vindkraftverken. Även riktlinjerna för maximal nivå av lågfrekvent ljud underskrids med god marginal. Möjlighet till källjudsreglering innebär att säkerhetsmarginaler finns. Av praxis framgår att 40 dB(A) för buller vid bostäder generellt godtas. Ett område som särskilt pekats ut som ett tyst område i en kommunal plan kan i vissa fall motivera en begränsning av ett annars vedertaget bullervärde om maximalt 40 dB(A). Enbart det förhållandet att ett område används som ett fritidsområde utgör dock inte skäl att begränsa bullervärdet till 35 dB(A). I kommunens översiktsplan är det aktuella området inte utpekade som ett område där tystnad utgör ett särskilt värde och det saknas därmed motiv för en ytterligare begränsning av ljudnivån.

Villkoret att vindkraftverk inte får uppföras inom ett visst avstånd från bostäder strider mot väletablerad rättspraxis och ska upphävas. De nya ljudberäkningarna visar också tydligt att 40 dB(A) kan innehållas och ytterligare säkerhetsåtgärder (källjudsreglering) är möjliga, även för det fall villkor 10 a i mark- och miljödomstolens dom upphävs.

Nya skuggberäkningar har gjorts med dataprogrammet Windpro. Sammantaget visar skuggberäkningarna på likvärdiga resultat som tidigare redovisat material. Skuggreglerande utrustning kommer att installeras i vindkraftverken och skuggvillkoret i tillståndet kommer att uppfyllas. Vad gäller siktanalys och fotomontage redovisas detta

för en av layouterna innehållande 14 verk. Sammantaget visar siktanalysen och fotomontagen på likvärdiga resultat som tidigare redovisat material.

Gällande infraljud från vindkraftverken hänvisar bolaget till vad länsstyrelsen anfört till Mark- och miljööverdomstolen och till miljöprövningsdelegationens motivering.

Transportstyrelsen har konstaterat att undantag för användande av transponderbaserad tändning av hinderljus, inte kan meddelas.

Vattenfall har anlitat ett flertal ledande experter som låtit utföra fågelinventeringar och upprättat rapporter rörande förekomst av och påverkan på främst tjäder och orre i området. Bedömningarna är samstämmiga – spelplatsen med tjäder kommer inte att upphöra om vindkraftverk byggs i delområde 7, givet ett visst hänsynstagande. De avgränsningar av området och de åtaganden som bolaget gjort är vidare i enlighet med rekommendationerna i Naturvårdsverkets uppdaterade syntesrapport samt Skogsstyrelsens vägledningar. Riksväg 27 med tung trafik passerar genom vindkraftområdet och delar upp området i en östlig och en västlig del. Fågelinventeringarna i Grönhult har visat att orre och tjäder främst påträffas i det östliga området medan de är sparsamma väster om riksväg 27. Denna skillnad i förekomst kan förklaras med skillnader i livsmiljöernas kvalitet med bättre förutsättningar för skogshöns öster om riksväg 27. Trafiken hörs tydligt från spelplatserna och är ett ljud som fåglarna vant sig vid. Spelplatser med många orrtuppar och hönor återfinns regelbundet på aktiva torvtäkter och orrarna låter sig inte skrämmas bort av maskiner. Sammantaget är det osannolikt att anläggningsarbeten som kommer att äga rum på långt håll från spelplatser med tjäder och orre kommer att påverka dessa fågelarters häckning i området. Villkoret om anläggningsstopp under perioden 1 april–15 maj är en lämplig försiktighetsåtgärd i delområde 7, men är inte miljömässigt motiverad i någon annan del av vindkraftområdet.

En ny inventering av den utpekade orrspelplatsen i delområde 1 har utförts. Fem år efter den senaste inventeringen 2013 har planterade träd på hyggena vuxit upp till en ungskog, med upp till 5 meter höga träd. Detta innebär att det inte finns någon öppen

plats där orrarna kan spela och spelplatsen som fanns tidigare kan inte finnas kvar på samma plats. Villkor 5 b är således inte miljömässigt motiverat.

Vad gäller påverkan på tjäder och orre har bolaget åberopat en promemoria – Grönhult vindkraftpark: Hänsyn till orre och tjäder, daterad 2018-08-29.

Länsstyrelsen har anfört i huvudsak följande:

Av villkor 2 framgår att buller vid bostad inte får överskrida 40 dB(A). Det är tillräckligt att på detta sätt även indirekt begränsa avståndet till bostäder. Det är ytterst bullervillkoret som ska säkerställa att olägenheter för människors hälsa inte uppkommer. Mark- och miljödomstolens villkor 10a bör därför upphävas.

Tillståndsbeslutet innebär att vindkraftverken kan placeras inom vissa delområden. I dessa delområden finns både undantagsområden och hänsynsområden med högre natur- och kulturvärden där verk inte får uppföras. På så sätt kommer verk inte att placeras i de mer skyddsvärda områdena. Underlaget får därmed anses vara tillräckligt för att kunna bedöma de konsekvenser som verksamheten vid olika alternativutformningar kan komma att ge upphov till och fasta positioner behöver inte fastställas. Dessutom är bullernivåer, skuggpåverkan och andra skyddsåtgärder föreskrivna i villkor. Att skog nyligen avverkats medför inte en sådan påverkan på ljud- och siktförhållandena att tillstånd inte kan ges med de begränsningar som framgår av miljöprövningsdelegationens tillståndsbeslut.

Tillståndet bör begränsas till 13 vindkraftverk eftersom verk inte bör uppföras i delområde 7. Miljöprövningsdelegationens formuleringar i villkor 5, 9 och 12 ska kvarstå och storleken på den ekonomiska säkerheten sättas till 1 250 000 kr per verk.

AL och **RL** har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande: I Tranemos Vindbruksplan anges att fritidshusområden omfattas av en lägre bullernivå 35 dB(A) som måste klaras för att vindkraftsetablering ska få ske. Kommunstyrelsen har tillstyrkt Vattenfalls ansökan med bilagd karta visande att Alanäs Fritidshusområde ligger inom 35 dB(A). De accepterar inte att klara riktlinjer

angående deras rätt att utnyttja sin natur till vila och rekreation inte följs av Tranemo kommun och Vattenfall.

JA m.fl. har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande: Förhållandena har förändrats väsentligt efter Vattenfalls ansökan på så sätt att områden med 100-årig skog avverkats. Därmed har ljud- och siktförhållandena förändrats. Det borde vara möjligt att redovisa exakta placeringar av verken när processen pågått i sju år.

JA har för egen del tillagt att bullerförhållandena behöver utredas särskilt på hans fastighet ZXY, som till stora delar har vatten mellan de tilltänkta vindkraftverken och bostadshuset på fastigheten.

GP och **MT** har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande: Infra ljudet kan vara en stor hälsorisk för människor, t.ex. för dem som har en hjärtsjukdom. De kommer att bosätta sig varaktigt i sitt hus i Örnaholm. De åberopar skydd av egendom. Om de säljer sitt hus och försäljningspriset minskar p.g.a. vindkraftparken i närheten vill de ha ersättning för värdeförlusten. Bolaget borde utreda den alternativa lokaliseringen norr om Köttkulla i Ulricehamns kommun.

MP har hänvisat till vad hon framförde i mark- och miljödomstolen och har tillagt i huvudsak följande:

Den praxis som utvecklats när det gäller avstånd till bebyggelse och buller är inte tillämplig på de vindkraftverk som ansökan avser. Nuvarande praxis uppkom då vindkraftverken var under 100 meter i höjd och rotorbladen förhållandevis små. De vindkraftverk som ansökan avser är över 200 meter höga. Det är av största vikt att ett avstånd och en ljudnivå fastställs som så långt möjligt säkerställer att inga skadliga följder uppstår för människor som bor eller vistas inom vindkraftverkens påverkansområden. De hälsorisker som finns med anledning av infra ljud från vindkraftverk är inte tillräckligt beaktade. Tills dessa risker är utredda bör Mark- och miljööverdomstolen fastställa ett säkerhetsavstånd för vindkraftverken som innebär att de riskerna minimeras. Större vindkraftverk genererar mer lågfrekvent ljud än mindre

vindkraftverk. Förutom det hörbara ljudet, som kan ge bullerskada och vara allmänt störande psykiskt, genererar vindkraftverk även ett pulserande infraljud som påverkar innerörat och centrala nervsystemet utan att skada själva hörseln. Enligt Naturvårdsverket påverkar lågfrekvent ljud människor mer än ljud som inte domineras av låga frekvenser. Lågfrekvent ljud breder ut sig över längre sträckor än övrigt ljud och kan fortplantas som stomljud i bostäder. Nivåer ner till 25 dB(A) kan uppfattas som störande.

De enskilda klagandena och de enskilda motparterna har i gemensamma skrivelser anfört i huvudsak följande:

Vattenfall ska fastställa och redovisa exakta lägen för respektive vindkraftverk väster om riksväg 27 samt trovärdiga bullermätningar, dvs. med vindhastighet överstigande 10 meter/sekund från dessa fastställda placeringar för att visa att ljudnivån om 35 dB(A) säkerställs vid alla typer av väder- och vindförhållanden. Beräkningarna ska omfatta samtliga berörda fastigheter inom 3 kilometers avstånd från närmaste vindkraftverk. Ett maxvärde för ljud om 35 dB(A) inom Alanäs och Stormalenområdet ska bestämmas. Ekvivalentnivå ska inte tillåtas. Infraljud ska också särskilt beaktas. Vindkraftverk i den aktuella storleksordningen måste placeras där människor inte bor eller vistas. Bostäder inom flera kilometers avstånd kan påverkas beroende på väder- och vindförhållanden. De teoretiska beräkningar som presenterats utgör inget underlag för bedömning huruvida deras bostads-/fritidshus kommer att utsättas för bullernivåer överstigande det maximala gränsvärdet som fastställts, dvs. 40 dB(A). Den beräkningsmodell, Nord 2000, som tillämpats har brister. Det ljud som alstras från verken har svängningar som allt ljud och därför är placeringarna av helt avgörande betydelse.

BL och **ML** har därutöver anfört i huvudsak följande:

Tranemo och Gislaveds kommuner förutsätter tillstyrkan för uppförande av vindkraftpark med radarstyrd hindersbelysning om vindkraftverkens totalhöjd överstiger 150 meter. Den nu aktuella ansökan gäller vindkraftverk med en totalhöjd på 201 meter. Forsvarsmakten avråder från radarstyrd hinderbelysning. Det går därmed

inte att uppfylla det som kommunen krävt för att tillstyrka vindkraftparken. De har åberopat beslut från Bygg- och miljönämnden och Kommunfullmäktige i Gislaveds kommun, Kommunstyrelsen i Tranemo kommun och yttrande från Försvarsmakten.

BL, RL och HS har, som representanter för närboende, anfört bl.a. följande:

Vattenfall höll informationsmöte om vindkraftparken den 14 mars 2019. En fråga som inte belystes vid mötet var den flexibla placeringen, den s.k. boxmodellen, som Vattenfall ansöker om. Denna fria placering och vad den skulle kunna innebära för de närboende i form av osäkerhet vad gäller buller, skuggeffekter, synintryck m.m. från olika platser, bostäder m.m. nämndes inte. När projektering pågått i snart 10 år borde det ha klarlagts exakt var verken ska uppföras. Vid mötet redovisades endast teoretiska beräkningar och innebörden av ekvivalent ljud. Det senare är inte ens aktuellt för denna park eftersom det överklagade beslutet avser maxljud på 35 alternativt 40 dB(A).

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Frågan om verkens placering, den s.k. boxmodellen

Vattenfall har fått tillstånd att uppföra maximalt 13 vindkraftverk med tillhörande anläggningar inom ett antal delområden utan att respektive verks placering har preciserats närmare, en s.k. boxmodell. Det tillståndsgivna verksamhetsområdet, som ligger i Tranemo och Gislaveds kommuner, omfattar sex delområden. Ytterligare delområden, bl.a. delområde 7, ingick i ansökan, men omfattas inte av det beviljade tillståndet. Vindkraftverk får uppföras i fyra av delområdena (delområde 1, 2, 4 och 6). I två av delområdena (delområde 3 i den del som ligger i Gislaveds kommun och delområde 5) får inga anläggningsarbeten utföras, med undantag för befintliga vägar som behöver breddas, rätas eller förstärkas och för nedläggning av kabel. Även inom delområde 1, 2 och 4 finns områden där inga anläggningsarbeten får utföras, med undantag för befintliga vägar som behöver breddas, rätas eller förstärkas och för nedläggning av kabel. Möjlig placering av vindkraftverk begränsas även av att bolaget

har åtagit sig att i den del av verksamhetsområdet som ligger i Tranemo kommun inte uppföra något vindkraftverk närmare än 750 meter från en bostad och i den del av verksamhetsområdet som ligger i Gislaveds kommun inte uppföra mer än ett vindkraftverk närmare än 750 meter från en bostad. I ansökan har även angetts att avståndet mellan verksamhetsområdet och bostäder ska vara minst 500 meter. Mark- och miljödomstolen har förenat tillståndet med ett ytterligare villkor, benämnt villkor 10 a), som innebär att inget vindkraftverk får uppföras närmare än 750 meter från en bostad.

Mark- och miljööverdomstolen har i ett antal avgöranden prövat förutsättningarna för tillstånd enligt den s.k. boxmodellen. Domstolen har i dessa avgöranden uttalat att det är en grundläggande princip vid tillståndsprövningen enligt miljöbalken att det för varje anläggning sker en individuell prövning utifrån en bestämd lokalisering. En förutsättning för att tillstånd ska lämnas för en ansökan med relativt fri placering av verken är att det med stöd av ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen går att bedöma alla de konsekvenser som verksamheten kan komma att ge upphov till vid olika alternativutformningar. Ett tillstånd enligt boxmodellen förutsätter således att det utifrån ansökan och den utredning som finns är möjligt att bedöma alla tänkbara placeringar inom det angivna verksamhetsområdet utifrån miljöbalkens krav, se bl.a. rättsfallen MÖD 2017:27 och MÖD 2018:19 samt Mark- och miljööverdomstolens domar den 13 april 2018 i mål nr M 3648-17 och den 2 oktober 2018 i mål nr M 9618-17.

Ett av de motstående intressen som gjorts gällande i detta mål är olägenheter för närboende i form av buller. Enligt villkor 2 i miljöprövningsdelegationens beslut, med viss ändring av mark- och miljödomstolen, får den ekvivalenta ljudnivån från vindkraftverksamheten utomhus vid bostäder inte under någon del av dygnet överstiga 40 dB(A). Flera enskilda klagande har yrkat att ljudnivån från vindkraftverken inte ska få överstiga 35 dB(A) inom Alanäs och Stormalenområdet.

Innehållande av begränsningsvärdet 40 dB(A) vid bostäder har i praxis bedömts godtagbart för att förhindra att olägenheter för människors hälsa och miljö uppkommer till följd av vindkraftsverksamhet. Vid angivande av detta värde har

hänsyn tagits till den osäkerhet som råder om störningseffekten av vindkraftsbuller (se MÖD 2003:106). Enligt Mark- och miljööverdomstolens bedömning finns det inte skäl att föreskriva en lägre bullernivå för något område i detta fall.

Av genomförda bullerberäkningar – som har gjorts enligt i praxis vedertagen metod – framgår att Vattenfall har faktisk och teknisk möjlighet att efterleva det uppställda bullervillkoret för de vindkraftverk som kan placeras inom den del av verksamhetsområdet som ligger i Tranemo kommun. När det gäller de vindkraftverk som kan placeras i Gislaveds kommun visar genomförda bullerberäkningar att bullervillkoret kan innehållas om högst ett vindkraftverk placeras närmare en bostad än 750 meter. Den omständigheten att skogsavverkning har skett föranleder inte någon annan slutsats.

Utformningen av respektive delområde har anpassats efter förekomsten av naturvärden, våtmarker, fornlämningar m.m. Områden med angivna värden inom verksamhetsområdet har markerats som hänsyns- eller undantagsområden där inga anläggningsarbeten får utföras, med undantag för åtgärder beträffande befintliga vägar och nedläggning av kabel.

Genom utformningen av verksamhetsområdet och de åtaganden som bolaget har gjort beträffande anläggningsarbeten m.m. har, enligt Mark- och miljööverdomstolens bedömning, tillräcklig hänsyn tagits till de natur- och kulturvärden som finns i området. Möjliga placeringar av vindkraftverk och de anläggningar som tillståndet omfattar är därmed starkt begränsade. Likaså bedömer Mark- och miljööverdomstolen att utredningen av buller och skuggning är tillräcklig och visar att godtagbara förhållanden kan uppnås i påverkansområdet utan att respektive verks placering behöver anges närmare.

Mot bakgrund av detta anser Mark- och miljööverdomstolen att beslutsunderlaget är tillräckligt för att i detta fall utifrån miljöbalkens krav kunna bedöma och godta att vindkraftverk och övriga anläggningar, utan ytterligare preciseringar, kan placeras inom det angivna verksamhetsområdet. Det finns därmed förutsättningar att ge tillstånd till uppförande av vindkraftparken enligt den ansökta s.k. boxmodellen.

Frågan om tillstånd i delområde 7 och antal vindkraftverk

Miljöprövningsdelegationen har avslagit Vattenfalls ansökan när det gäller delområde 7 med hänsyn till att en större tjäderspelplats med upp till sju tuppar finns där och att hela delområdet har biotoper som är gynnsamma för tjäder. Mark- och miljööverdomstolen delar de bedömningar som miljöprövningsdelegationen och mark- och miljödomstolen har gjort i fråga om att tillstånd inte bör ges inom delområde 7. Det finns därmed inte heller skäl att ändra tillståndet i fråga om hur många vindkraftverk som maximalt får uppföras. Vattenfalls yrkanden om att tillståndet ska omfatta även delområde 7 och att tillstånd ska ges till 14 vindkraftverk ska därför avslås.

Vattenfalls yrkanden avseende villkor 5 a), 5 c), 9 och 10 a)

Vattenfall har yrkat att villkor 5 a), 5 c) och 9 ska ändras samt att villkor 10 a) ska upphävas.

Mark- och miljööverdomstolen har vid sin bedömning av att det i detta fall är möjligt att ge tillstånd enligt den s.k. boxmodellen beaktat att möjliga placeringar av vindkraftverk och de anläggningar som tillståndet omfattar är starkt begränsade bl.a. eftersom inga anläggningsarbeten, med vissa undantag, får utföras inom det som i villkor 5 c) benämns hänsynsområde.

Mot denna bakgrund samt med hänsyn till områdets natur- och kulturvärden anser Mark- och miljööverdomstolen att villkor 5 a) och 5 c) ska kvarstå i sin nuvarande lydelse. Mark- och miljööverdomstolen har då även beaktat att det inte framkommit att nya vägar behöver anläggas i de områden som omfattas av villkor 5 c) för att kunna uppföra verken och att villkoret gör undantag för anläggningsarbeten som avser befintliga vägar.

Med hänsyn till förekomsten av tjäder och orre bedömer Mark- och miljööverdomstolen i likhet med mark- och miljödomstolen även att villkor 9 ska

kvarstå. Det kan noteras att tillsynsmyndigheten får medge undantag från villkoret, om det finns särskilda skäl.

Enskilda klagande har yrkat att vindkraftverk inte ska få placeras närmare någon bostad än två kilometer medan Vattenfall har yrkat att mark- och miljödomstolens villkor 10 a), enligt vilket inget vindkraftverk får placeras närmare än 750 meter från en bostad, ska upphävas. Med de åtaganden Vattenfall har gjort beträffande avstånd mellan vindkraftverk och bostadshus, skulle ett bifall till Vattenfalls yrkande innebära att det skulle vara möjligt att placera ett vindkraftverk närmare än 750 meter från en bostad i Gislaveds kommun.

Av mark- och miljödomstolens dom framgår att anledningen till att domstolen föreskrivit villkor 10 a) är att säkerställa en godtagbar ljudnivå. Domstolen har, med hänvisning till att det finns flera osäkra faktorer avseende bullerpåverkan och att bolaget självmant åtagit sig att inte placera mer än ett vindkraftverk inom 750 meter från någon bostad, ansett det skäligt att detta skyddsavstånd ska innehållas för samtliga vindkraftverk.

Mark- och miljööverdomstolen har i tidigare mål om tillstånd till vindkraftverksamhet funnit att det ur bullersynpunkt inte är miljömässigt motiverat med ett preciserat krav på visst avstånd utan att det är tillräckligt att placeringen av vindkraftverken regleras genom ett villkor om maximalt tillåtet buller vid bostäder (se t.ex. MÖD 2014:34). Någon marginal till det i praxis vedertagna begränsningsvärdet om 40 dB(A) vid närmaste bostäder erfordras inte (jfr Mark- och miljööverdomstolens dom den 24 januari 2013 i mål nr M 8236-12). Det finns inte anledning att ha några andra utgångspunkter för bedömningen i detta fall.

Av utredningen i målet framgår det att det är möjligt att innehålla bullervillkoret även om högst ett vindkraftverk skulle placeras närmare än 750 meter från en bostad. Under sådana förhållanden bedömer Mark- och miljööverdomstolen att det inte finns anledning att föreskriva ytterligare villkor om minsta avstånd till bostadshus. Villkor 10 a) ska därför upphävas.

Vattenfalls yrkande avseende villkor 5 b)

Av utredningen i målet framgår det att den orrspelplats som avses i villkor 5 b) inte längre finns kvar. Det finns därmed inte skäl att ha kvar villkoret. Det ska därför upphävas.

Vattenfalls yrkande om ändring av villkor 12 (tid för återställning)

Mark- och miljööverdomstolen delar de bedömningar som mark- och miljödomstolen och miljöprövningsdelegationen har gjort i fråga om villkor 12. Vattenfalls yrkande om ändring av villkor 12 ska därför avslås.

Ekonomisk säkerhet

Mark- och miljööverdomstolen instämmer i underinstansernas bedömning när det gäller storleken på den ekonomiska säkerheten. Överklagandet ska därför avslås i denna del.

Yrkanden från de enskilda klagandena

Mark- och miljööverdomstolen har funnit att tillstånd till vindkraftsverksamhet enligt den s.k. boxmodellen kan ges i detta fall. Yrkandena från enskilda klagande om att tillstånd till uppförande av vindkraftverk inte ska ges alls alternativt att exakta placeringar av verken ska redovisas ska således avslås.

MP har yrkat att avståndet till bebyggelse från vindkraftverken inte ska få underskrida två kilometer med hänsyn till ljudnivåer och anförts att de hälsorisker som finns med anledning av infraljud från vindkraftverk inte är tillräckligt beaktade. Även GP och MT har anförts att infraljud kan vara en hälsorisk för människor och yrkat att denna risk ska elimineras. Flera av de enskilda klagandena har yrkat att ett maxvärde för ljud om 35 dB(A) inom Alanäs och Stormalenområdet ska bestämmas och att ekvivalentnivå inte ska tillåtas.

Som framgår ovan har Mark- och miljööverdomstolen bedömt att utredningen av buller och skuggning är tillräcklig och visar att, tillsammans med de åtaganden bolaget har gjort och verksamhetsområdets utformning, godtagbara förhållanden kan uppnås utan att respektive verks placering har angetts närmare. Det har inte framkommit något annat skäl att kräva ytterligare avstånd mellan vindkraftverk och bebyggelse.

Bullervillkoret som anger att den ekvivalenta ljudnivån från vindkraftverksamheten inte får överstiga 40 dB(A) vid bostäder ligger i linje med befintlig praxis och det finns inte skäl att bestämma ett annat begränsningsvärde i detta fall. Miljöprövningsdelegationen har föreskrivit ett villkor om värden för lågfrekvent ljud inomhus i bostäder. Mark- och miljööverdomstolen bedömer att det inte finns skäl att föreskriva villkor om infraljud. Yrkandet om att vindkraftverk inte ska få placeras närmare någon bostad än två kilometer samt yrkandena om ändring av bullervillkor och införande av villkor om infraljud ska därmed avslås.

Några klagande har även yrkat att radarstyrd hinderbelysning ska användas. Av villkor 4 i miljöprövningsdelegationens beslut framgår att utrustning ska användas som gör att hinderbelysningen endast tänds när ett bemannat luftfartyg närmar sig verken, förutsatt att dispens ges från gällande bestämmelser om hinderbelysning. Om dispens inte ges, ska hinderbelysningens ljusstyrka vid skymning, gryning och mörker ställas ned så mycket som gällande bestämmelser medger samt att blinkande ljus inom vindkraft-parken ska synkroniseras. Mark- och miljööverdomstolen bedömer att frågan om befarade olägenheter för närboende på grund av hinderbelysningen är tillfredsställande hanterad genom villkoret. Klagandenas yrkande om ändring i denna del ska därför avslås.

GP och MT yrkande om att en eventuell framtida värdenedgång på deras fastighet ska ersättas kan inte prövas inom ramen för detta mål och ska därför avvisas.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis bedömer Mark- och miljööverdomstolen att Vattenfall med hänsyn till utredningen i målet, de åtaganden bolaget har gjort och verksamhetsområdets utformning har visat att tillstånd kan lämnas till uppförande och drift av vindkraftverk inom det angivna verksamhetsområdet utan att respektive verks placering har angetts närmare. Yrkandena från enskilda klagande om att tillstånd inte ska ges och om att den exakta placeringen av vindkraftverken ska bestämmas ska därmed avslås. Även de enskilda klagandenas yrkanden i övrigt avslås. Mark- och miljööverdomstolen bifaller Vattenfalls yrkande om ändring av villkor 5 såtillvida att villkor 5 b) upphävs. Mark- och miljööverdomstolen bifaller vidare Vattenfalls yrkande om att villkor 10 a) ska upphävas, men avslår Vattenfalls ändringsyrkanden i övrigt.

Domen får enligt 5 kap. 5 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar inte överklagas.

I avgörandet har deltagit hovrättslagmannen Ylva Osvald, hovrättsråden Birgitta Bylund Uddenfeldt och Ralf Järtelius, referent, samt tekniska rådet Kerstin Gustafsson.

Föredragande har varit Ulrika Agerskans.

VÄNERSBORGS TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2018-04-12
meddelad i
Vänersborg

Mål nr M 3975-16

KLAGANDE

1-2. BA och TA
3. JA,
4-5. LA och LL
6-7. IA och RA
8-9. BA och BA
10. AE
11-12. JA och MAA
13-14. JA och PJ
15. MB
16-17. NA och CE
18-19. OA och MF
20-21. PA och IÅ
22-23. TA och UA
24-25. JA och BJ
26. RB
27. RB
28. HC
29-30. MD och MH
31. CE
32. ÅH
33. LH
34-35. HH och YH
36. JJ
37. HJ
38-39. JJ och MJ
40. KJ
41-42. BJ och MJ
43. ÅJ
44. EK
45-46. BL och ML
47-48. AL och RL Ombud för båda: BL

49. PL
50. EU
51-52. BM och GM
53-54. LM och SOM
55. CN
56. SN,
57-58. HO och LO
59-60. LP och MP

63. DR
64-65. ES och LS
66. CS

Dok.Id 360561

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 1070 462 28 Vänersborg	Hamngatan 6	0521-27 02 00 E-post: mmd.vanersborg@dom.se	0521-27 02 80	måndag – fredag 08:00-16:00

67-68. AS och HS
69. EW

KLAGANDE OCH MOTPART till övriga klagande

Vattenfall Vindkraft Sverige AB, Projekt Grönhult, 169 92 Stockholm
Ombud: Jur.kand. AW

MOTPART till samtliga klagande

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 403 40 Göteborg

ÖVERKLAGAT BESLUT

Miljöprövningsdelegationen vid Länsstyrelsen i Västra Götalands läns beslut den 14 september 2016 i ärende nr 551-41713-2012, se bilaga 1

SAKEN

Tillstånd till vindkraftverksamhet, Vindpark Grönhult, i Tranemo och Gislaveds kommuner

DOMSLUT

1. Mark- och miljödomstolen ändrar endast miljöprövningsdelegationen vid Länsstyrelsen i Västra Götalands beslut på så sätt att
 - a) tillståndet förenas med ett ytterligare villkor, benämnt villkor 10a: *Inget vindkraftverk får uppföras närmare än 750 m från en bostad.*
 - b) första meningen i villkor 2 ändras till: *Den ekvivalenta ljudnivån från vindkraftverksamheten får utomhus vid bostäder inte under någon del av dygnet överstiga 40 dB(A).*
 2. Mark- och miljödomstolen avslår överklagandena i övrigt.
-

BAKGRUND

Miljöprövningsdelegationen vid Länsstyrelsen i Västra Götalands län (MPD) beslutade den 14 september 2016 att lämna Vattenfall Vindkraft Sverige AB ett tidsbegränsat tillstånd till vindkraftverksamhet på fastigheterna XXY, XXZ, XXX, XYX och XYZ i Tranemo kommun samt XZX, YXX och ZXX i Gislaveds kommun. Tillståndet omfattar uppförande och drift av maximalt 13 vindkraftverk med vardera en totalhöjd av högst 201 m, samt tillhörande anläggningar. Vindkraftverksamhet får ske inom delområde 1, 2, 4, 5 och 6 samt inom den del av delområde 3 som ligger i Gislaveds kommun, enligt karta som bilagts beslutet. I delområde 5 och den del av delområde 3 som ligger i Gislaveds kommun får inga vindkraftverk uppföras men befintliga vägar får breddas, rätas och förstärkas samt kabel får anläggas. Ansökan om vindkraftverksamhet, inklusive vägdragning, inom delområde 7, 8 och 9 samt inom den del av delområde 3 som ligger i Tranemo kommun avslogs.

YRKANDEN M.M.

Vattenfall Vindkraft Sverige AB (bolaget) har överklagat MPD:s beslut och har yrkat att tillstånd meddelas även för vindkraftverksamhet i delområde 7, att bilaga 1 till tillståndet ersätts med den kartbilaga som sändes till mark- och miljödomstolen den 17 november 2016 samt

- att villkor 5 formuleras enligt följande: *Vägar, fundament, elledningar, transformator-/kopplingsstation och ytor för uppställning och liknande ska anläggas så att markingreppet begränsas så långt det är rimligt och på ett sätt som begränsar skador på områdets natur- och kulturvärden samt hydrologi.*
- a) *I de fall arbeten planeras att genomföras i vattendrag eller i vattenförande dike ska försiktighetsåtgärder för att minimera grumling redovisas till tillsynsmyndigheten senast en månad innan arbetet utförs.*
- b) *Inom hänsynsområde, se bilaga 1, får inga vindkraftverk (torn och fundament) uppföras.*
- c) *Inom undantagsområde, se bilaga 1, får inga anläggningsarbeten utföras. Undantag får göras för befintliga vägar som behövs breddas, rätas eller förstärkas samt nedläggning av kabel om försiktighetsåtgärder vidtas. Försiktighetsåtgärderna ska godkännas av tillsynsmyndigheten.*

Om det finns särskilda skäl får tillsynsmyndigheten medge undantag från vad som sägs i 5 a) - c)

- att villkor 9 formuleras enligt följande: *Anläggningsarbeten, inklusive montering av vindkraftverk och tyngre transporter samt skogsavverkning som är förberedelse för anläggningsarbeten får inte ske inom delområde 7 eller i övrigt inom 1 km från den uppskattade centrumpunkten för tjäderspelplatsen vid Store mosse fr.o.m. den 1 april t.o.m. den 15 maj.*
- att villkor 12 formuleras enligt följande: *Om elproduktion vid något av verken inte har bedrivits under ett år ska en anmälan göras till tillsynsmyndigheten. I anmälan ska anges förslag på försiktighetsmått för att säkerställa att vindkraftverket inte medför någon olägenhet för människors hälsa eller miljön. Senast två år efter det att samtliga vindkraftverk upphört att producera el ska vindkraftverken med tillhörande utrustning ha avlägsnats om inte tillsynsmyndigheten medger annat.*
- att storleken på säkerheten bestäms till 500 000 kr per vindkraftverk.

För det fall domstolen bedömer att tillstånd inte kan meddelas utan angivande av vindkraftverkens positioner yrkar VVSAB i tillämpliga delar tillstånd i enlighet med de andrahands - femtehandsyrkanden som framfördes i skrivelse till miljöprövningsdelegationen daterad den 4 juni 2014.

Till stöd för sin talan har bolaget hänvisat till vad som anförts i ansökningshandlingarna och i skriftväxling under länsstyrelsens handläggning samt tillagt i huvudsak följande.

Skogshöns

Naturvårdsverket har 2017 publicerat en uppdaterad version av rapporten 6740 Vindkraftens påverkan på fåglar och fladdermöss (den s.k. syntesrapporten). Bolaget har uppdragit åt RO, doktor i ekozoologi och en av författarna till den uppdaterade rapporten, att kommentera hur rapportens rekommendationer förhåller sig till Grönhult vindkraftpark. Han anför bl.a. (Fördjupad studie av tjäderbiotoper i vindkraftpark Grönhult, 2017-09-14) att

”tidigare föreslagna buffertzoner kring större spelplatser av tjäder och orre [har] tagits bort. Istället rekommenderas fokus på arternas livsmiljöer. Med livsmiljöer menas spelplatser, miljöer där hönorna föder upp ungar och de miljöer där fåglarna vistas under andra tider på året. Dessa miljöer bör i och i anslutning till vindkraftparker skötas så att de gynnar tjäder och orre. [...] ... livsmiljöerna i delom-

råde 7 kan fortsatt vara bra tjädermiljöer även med vindkraftverk. De ytor som måste användas till vindkraftverksamhet är så pass begränsade att det inte förstör förutsättningarna för tjäder om skogen mellan vindkraftverken sköts på lämpligt sätt. Tidigare rekommendation kring tjäderspelplatsen i delområde 7 med minst 300 m till närmaste vindkraftverk från spelplatsens centrum är en bedömning att verken inte kommer att äventyra spelplatsens funktion. Vad som kan hända vid verken är att tjädrar flyger in i verkens torn och riskerar att förolyckas. Risken för att tjädrar kolliderar med verk i område 7 bedöms inte vara av betydelse för populationen i området. Rekommendationerna i den uppdaterade syntesrapporten för tjäder och orre ska alltså inte tolkas som att vindkraftverk inte kan placeras i för arterna lämpliga livsmiljöer i spelplatsernas närområde. Om skogen i delområde 7 kan skötas på lämpligt sätt för hönsfåglarna, kanske med ett naturvårdsavtal med markägarna samt med de rekommendationer som Skogsstyrelsen anger i sin vägledning, kan verk placeras i denna skog.”

Begränsning av arbetstider med hänsyn till skogsfågel

Av RO promemoria 2017-09-14 framgår att anläggningsarbetet generellt inte kommer att påverka fåglarnas spelaktiviteter eller häckningsförutsättningar så länge arbetet inte utförs i direkt anslutning till spelplatser. För orre är inte detta aktuellt då spelen i huvudsak äger rum på mossarna. RO bedömer att det dock är rimligt att delområde 7 med en tjäderspelplats har ett anläggningsstopp under spel-perioden på våren.

Inventering av tjädrarnas rörelsemönster

RO utvecklar i promemoria 2017-09-14 varför ytterligare tjäderinventeringar enligt länsstyrelsens yttrande varken är rimligt eller nödvändigt.

Delområde 7

Delområde 7 består av produktionsskog. Markägaren har tidigare visat vilja att i samråd med länsstyrelsen och RO verka för att skogen där brukas och sköts med särskild försiktighet med hänsyn till tjäderspelplatsen och de kantzoner mellan skog och våtmarker som är betydelsefulla för tjäderkullar och ungarnas överlevnad. Bolaget har haft fortsatt dialog med markägarna och träffat en överenskommelse om att - under förutsättning att tillstånd meddelas för att bygga vindkraftverk där – skogsbruk i delområde 7 ska bedrivas enligt rekommendationerna i Skogsstyrelsens *Vägledning för hänsyn till fåglar - Tjäder*. Enligt överenskommelsen ska fastighetsägarna under tiden fram till dess igångsättningstiden för tillståndet löper ut och därefter så

länge vindkraftverk finns uppförda i delområde 7, bedriva skogsbruk i delområdet med den miljöhänsyn vid skogsbruksåtgärder och de ytterligare åtgärder som gynnar tjäder som redovisas i Skogsstyrelsens vägledning. Vidare ska en hektar skog per vindkraftverk som uppförs avsättas till dess vindkraftverken monterats ned. Avsättningens lokalisering ska väljas så att den gynnar tjäder eller orre. Åtgärdernas och avsättningens utformning och eventuella skötselåtgärder kommer att bestämmas i samråd med länsstyrelsen.

Delområde 7 måste anses vara en lämplig plats att uppföra vindkraftverk. Tjädern som art är enligt bl.a. ArtDatabankens rödlista livskraftig. Spelplatser för tjäder finns med ca 2-3 km mellanrum i skog i den del av landet där Grönhults vindkraftpark är belägen. Tjäder är vidare ett populärt jaktvilt i Sverige. Bolaget har gjort omfattande utredningar om påverkan på tjäderspelplatsen på Store Mosse och har tagit in yttranden av fyra fågelexperter. Slutsatserna av de rapporter och promemorior som legat till grund för Miljöprövningsdelegationens bedömning sammanfattas nedan.

Erik Ringaby, en av Sveriges ledande experter på tjäder, skrev i rapport 2012 om tjäderspelplatsen att skogsbrukets inriktning är avgörande för spelplatsens framtid. Om syftet är att bedriva reguljärt skogsbruk i regionen kommer den aktuella spelplatsen att avverkas när skogen anses mogen. Tjäderspelet kommer då att flytta till ett angränsande bestånd som vuxit upp till lämplig ålder. Skogshönsen kommer kanske i början att vara försiktiga till verken, men de vänjer sig vid dem då de inte utgör något hot.

LN, professor emeritus vid biologiska institutionen vid Lunds universitet, konstaterade i den fågelrapport från 2012 som låg till grund för miljökonsekvensbeskrivningen, att det inte föreligger några indikationer på att vindkraftparken skulle medföra negativa effekter på fågelfaunan samt att det inte finns behov av särskilda skyddsavstånd för spelplatsen.

MRH, GrouseExpeditions, har genomfört kompletterande inventeringar av skogshöns. I slutsatserna till rapporten från 2013 sägs bl.a. att

"För att bevara tjäderspelplatsen bör den skyddas från vägdragning eller verk i direkt anslutning. Verk som planeras inom 1 km bör ej byggas under perioden 1 april - 15 maj då det är en känslig period."

Vidare sägs att

"För tjädern gäller annars att skogsbruket är en betydligt större hotfaktor än vindkraftverk. När området är slutavverket är spelet borta. Det är mycket svårt att sätta lämpliga generella regler för avstånd till verk då det viktiga är att träden får stå kvar runt spelplatsen för insynsskydd samt att skvattrammarkerna blir intakta då de är mycket viktiga för hönornas födosök. Om vägen precis söder om spelet behöver breddas är det viktigt att så görs på den södra sidan av vägen för att inte förlora viktiga skvattrammarker där honorna födosöker i samband med spelet. Om spelplatsen lämnas orörd och man undviker att bygga under spelperioden såsom definerad ovan bör spelet inte påverkas nämnvärt."

RO skrev i promemoria 2014 bl.a. följande:

"Jag gör samma bedömning som ER och GrouseExpeditions att tjäder-spelet kan fortsätta på platsen även vid den planerade vindkraftsetableringen. Det är lämpligt att den nya vägen förbättras genom förstärkningar söder om befintlig väg (bort från spelplatsen med tjäder). Det är svårt att säga vid vilket avstånd till ett vindkraftverk som risken blir påtaglig för att spelplatsen kan påverkas negativt. Det viktigaste är dock att spelplatsens huvudsakliga kärnområde skyddas och att ett tillräckligt stort hänsynsområde kring spelplatsen inrättas. En exakt avgränsning av spelplatsområdet är liksom för orre inte möjligt att göra, men cirkeln som anges som undantagsområde för tjäderspelplats på kartan i detta PM motsvarar ett bedömt kärnområde för spelplatsen. Om vindkraftturbiner inte placeras närmare än 300 m från spelplatsens mittpunkt som den är markerad på kartan är min bedömning att tjäderspelplatsen med hög sannolikhet kan säkras ur vindkraftsperspektiv. Detta förslag på skyddsavstånd baseras på att spelets storlek och artens bevarandestatus i området till största delen är beroende av det omgivande landskapets lämplighet för artens hela livscykel och i mindre utsträckning av yttre störningar i närheten av spelplatsen. Som tidigare nämnts i rapporten från GrouseExpeditions bör inga anläggningsarbeten äga rum i närheten av spelplatsen under tjäderns spelperiod 1 april-15 maj."

RO föreslog i promemorians sammanfattning följande försiktighetsmått: För tjäder bör vindkraftsturbiner inte placeras närmare än 300 m från spelplatsen vid Store Mosse och anläggningsarbeten i delområde 7 och norra delen av delområde 4 undvikas under perioden 1 april-15 maj. Vidare skrev han följande om den orrspelesplats som finns ute på Store mosse.

"Eftersom själva spelet pågår i ett begränsat område ute på mossen som förblir opåverkat är min bedömning att vindkraftsetableringen inte påverkar orrarnas förutsättningar att fortsätta utnyttja spelplatsen".

Uppförande av vindkraftverk i delområde 7 bedöms inte hota den tjäderspelplats som finns i området.

Med anledning av Länsstyrelsens i Västra Götalands läns förslag till beslut avseende Grönhult vindkraft upprättade RO 2015 ytterligare en promemoria där bl.a. följande anförts:

Tjädertuppar utnyttjar under spelperioden områden som är upp till ca 80 ha stora. Merparten av tiden tillbringas inom 1 km från spelplatsen, och ju närmare tidpunkten för när flest hönor är närvarande på spelplatsen uppehåller sig tupparna i allt mindre områden närmare spelplatsen. Hönorna använder oftast mindre områden än tupparna, och befinner sig också i genomsnitt på något längre avstånd från spelplatsen under spelperioden. Själva spelplatsen upptar maximalt ca 5 % av den totala arealen som tjädrarna använder under våren. Det innebär att området för spelplatsen som man bör ta hänsyn till är 5-15 ha stort. Med ett skyddsavstånd av 300 m (ca 28 ha stort område) från den utpekade mittpunkten är rimligen spelplatsen undantagen från planerad vindkraftsetablering och störningen på själva spelplatsen kan då betraktas som marginell.

Av betydelse för tjäderpopulationens fortlevnad lokalt och regionalt är hur skogsbruket bedrivs. I ett landskapsperspektiv är därför för tjädern lämpliga livsmiljöer utanför spelplatsen av stor vikt. I delområde 7 finns åtskilliga kantzoner mellan skog och våtmarker som är betydelsefulla för tjäderkullar och ungarnas överlevnad. Det är enligt mig lämpligt med ett hänsynsfullt skogsbruk i den del av delområde 7 som berör tjäderspelplatsen och området mellan Store mosse och delområde 5 (se bifogad karta). Det nordöstligaste hörnet av delområde 7 innehåller inte lika mycket av de betydelsefulla kantzoner och våtmarker som påträffas i den övriga delen och är inte att betrakta som lika värdefull tjäderskog. I ett yttrande av Länsstyrelsen i Jönköpings län daterat 2015-04-02 presenteras en karta över området som visar var det enligt en GIS-analys finns bäst tjäderbiotop. Den bästa tjäderbiotopen enligt denna analys återfinns kring spelplatsen och upp till ca 500 m österut. Det är önskvärt att skriva ett avtal med markägare om att skogen i det utpekade området antingen lämnas orörd eller avverkas med försiktighet under driftperioden för vindkraft. Däremot kommer inte enligt min mening livsmiljöerna att bli ogynnsam för tjäder vid en vindkraftsetablering.

Med en buffertzon till vindkraftverk av 300 m från den utpekade mittpunkten för tjäderspelplatsen är det inte troligt att en vindkraftsetablering stör spelplatsen. Det förekommer att tjädrar ibland antingen flyger in i vindkraftverkens torn eller förolyckas av svepande rotorblad vid flygningar på relativt hög höjd. Sådana dödsfall är såvitt känt ovanliga och är knappast en risk som kan påverka tjäderpopulationen lokalt eller regionalt.

För att minimera störning av tjädrar i anslutning till spelplatsen är det lämpligt att inga anläggningsarbeten äger rum inom delområde 7 under tjädernas spelperiod 1 april-10 maj.

I övriga delar av projektområdet ser jag ingen anledning till att undvika anläggningsarbeten eftersom tjädrarna i liten utsträckning uppehåller sig där vid den tidsperioden.

RO har på uppdrag av bolaget i promemoria från 2016 kommenterat miljöprövningsdelegationens beslut i de delar som avser tjäder och orre. Han anser att det kan finnas skäl att undvika vindkraftsetablering i en utskjutande del av delområde 7 i anslutning till Store mosse, men hänvisar i övrigt till vad som framförts i tidigare skrivelser.

Bolaget har under kompletteringsförfarandet åtagit sig att undvika anläggningsarbeten inom 1 km från spelplatsen vid Store mosse under spelperioden (1 april - 15 maj) samt att genomföra åtgärder endast på södra sidan av vägen i närheten av spelplatsen. Ett område som bedöms täcka in själva kärnområdet för spelplatsen har i den karta som bifogades skrivelse till länsstyrelsen den 4 december 2015 betecknats som undantagsområde, det vill säga ett område där inga åtgärder kommer att vidtas. I yttrande till länsstyrelsen den 4 december 2014 betecknades ett område med en radie om 300 m från det som bedömts vara tjäderspelplatsens centrumpunkt som hänsynsområde, där inga vindkraftverk kommer att placeras.

Det är närmast uteslutet att uppförande av vindkraftverk i delområde 7 skulle kunna påverka bevarandestatusen för eller populationerna av orre eller tjäder. Vindkraftverken måste, särskilt med beaktande av den rimlighetsavvägning som enligt 2 kap. 7 § miljöbalken ska ske vid val av plats, redan av detta skäl anses vara tillåtliga i delområdet.

Vid prövningen av om platsen är lämplig bör bedömningen inte bara göras utifrån lokala, platsspecifika förhållanden utan även i ett större perspektiv. Utbyggnaden av förnybar el styrs av elcertifikatsystemet mot fastställda produktionsmål. För närvarande är målet att produktionen ska öka med 30 TWh mellan åren 2002 och 2020. Enligt energiöverenskommelsen från juni 2016 ska elcertifikatsystemet förlängas och utökas med 18 TWh nya elcertifikat till 2030. Merparten av den el som i framtiden

förväntas tillkomma med stöd av elcertifikatsystemet kommer att produceras med vindkraftverk. Det innebär att de kraftverk som skulle kunna uppföras i delområde 7 måste uppföras på någon annan plats om de inte tillåts där. Det är från ett nationellt perspektiv lämpligt och angeläget att samla så mycket vindkraft som möjligt på de platser som ändå tas i anspråk för ändamålet. På så sätt behöver färre markområden tas i anspråk och den sammantagna omgivningspåverkan i form av t.ex. buller och förändring av landskapsbilden blir mindre. Den sammantagna påverkan på tjäder, vars spelplatser förekommer med ca två kilometers mellanrum i skogsområden i den aktuella delen av landet, blir också mindre med en samlad utbyggnad av vindkraften. Vid en bedömning av valet av plats ur ett nationellt och regionalt perspektiv framstår det som än mer uppenbart att delområde 7 är lämpligt för vindkraft med hänsyn till att utbyggnaden av förnybar energi ska kunna uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön.

Bolaget finner ändå skäl att yrka att ytterligare en del av delområde 7 betecknas som undantagsområde på sätt framgår av karta bifogad bolagets skrivelse daterad 17 november 2016. Vindkraftverk i de två återstående skogspartier som då inte är stopp- eller hänsynsområde (ett i öster och ett i väster) skulle enligt Ottvalls bedömning inte vara störande för de spelande tjädrarna eller orrarna ute på Store mosse. Det tillkommande undantagsområdet skulle medföra att en lämplig position för ett vindkraftverk inte kan nyttjas. Eftersom de fågelexperter bolaget anlitat samstämmigt framfört att det är skogsbruket som avgör tjäderspelplatsens framtid förutsätts att tillsynsmyndigheten vid ett bifallande av yrkandet tillämpar den möjlighet som anges i villkor 5 att medge undantag från vad som sägs om undantagsområden om det visar sig att skogen vid spelplatsen avverkats när vindkraftparken ska byggas.

Sammanfattningsvis bedömer bolaget att det är visat att vindkraftverk kan uppföras med de försiktighetsmått bolaget åtagit sig och det bedöms som uteslutet att vindkraftverk i delområde 7 skulle kunna påverka tjäderns bevarandestatus eller tjäderpopulationen ens lokalt i närområdet.

Grunder för ändring av villkorsformuleringar

Även om det inte uttryckligen sägs i miljöbalken är det ur rättssäkerhetssynpunkt viktigt att villkor är tydligt formulerade och att det är enkelt att förstå hur de ska tolkas. Det gäller inte minst mot bakgrund av att villkoren är straffsanktionerade.

Villkor 5

Bolaget hänvisar till vad som anfördes avseende villkoret i skrivelse till länsstyrelsen den 4 december 2015 och tillägger följande.

Villkor 5 a) Våtmarker

Bolaget har gjort omfattande åtaganden om försiktighetsmått med hänsyn till våtmarker samt noggranna beskrivningar av hur känsliga passager kan anläggas. Åtagandena och beskrivningarna omfattas av det s.k. allmänna villkoret. Redan mot bakgrund av detta bedöms att något särskilt villkor till skydd för våtmarker inte är nödvändigt.

I praktiken är det ofta oklart vad som avses med begreppet våtmark. De gränser för våtmarker som angivits i den nationella våtmarksinventeringen (VMI) avviker ofta avsevärt från faktiskt våt mark. Gränserna är grovt markerade och inom ytorna finns ofta inslag av områden med morän. Ofta har skogsbruket också påverkat våtmarkerna med markavvattning. På fastighetskartan märks torvmarker ut. Dessa visar allt som oftast mark som består av torvlager som överlagrar berg eller morän. Dock kan torvmarkerna också vara kraftigt utsatta av skogsbruket varför de inte längre är våta marker. Var i ett område marken faktiskt är våt varierar med årstid och väder. Begreppet våtmark kan inte anses vara tillräckligt tydligt för att utan närmare definition användas i ett villkor. Detsamma gäller begreppet eftersträvas. Villkorsformuleringen bör således upphävas också eftersom den är för otydlig.

Bolaget har gjort noggranna inventeringar av de våtmarker i området som bedömts ha särskilda värden. De faktiska våtmarker som bedömts hålla något naturvärde av betydelse har samtliga klassificerats som undantags- eller hänsynsområde. Detsamma gäller vissa områden som inte bedömts vara särskilt känsliga, t.ex. har hela delområde 5 som i VMI bedömts hålla naturvärdesklass 4 betecknats som hänsynsområde. Klass 4-objekt definieras av Naturvårdsverket (rapport 5925, januari 2009) som

"starkt påverkade objekt som saknar naturvärden enligt vad som framkommit i VMI:s inventering. Vissa objekt kan dock ha vissa natur- och kulturvärden. En del opåverkade våtmarker kan förekomma. Vid exploatering är det i första hand dessa objekt som kan tas i anspråk, eftersom de redan till stor del är kraftigt störda."

Att föreskriva om skyddsavstånd utöver de restriktionsområden bolaget angett kan inte anses vara behövligt eller rimligt.

För det fall domstolen ändå finner att arbeten nära våtmarker bör regleras i villkor kan det lämpligen ske genom ett tillägg till formuleringen i villkor 5 a) om att arbetena och de skyddsåtgärder och försiktighetsmått som planeras, i förväg ska redovisas till tillsynsmyndigheten.

Villkor 5 a) Vattendrag

Av den delområdesbeskrivning som sändes till länsstyrelsen den 4 juni 2014 framgår att de flesta vattendragen i området är grävda diken med mycket begränsade naturvärden. Begreppet "lågt vattenstånd" är otydligt och svårt att bedöma vid planering av anläggningsarbeten.

Bolaget åtar sig härmed att vidta följande försiktighetsmått: *"Kulvertering kommer att undvikas vid högt vattenstånd i vattendrag med en vattenföring som överstiger 10 l/s. "*

Så som miljöprövningsdelegationen påpekar är arbeten i vattendrag i stor utsträckning anmälningspliktiga enligt 11 kap. miljöbalken. Bolaget har fasta rutiner för att anmäla sådana verksamheter. Med hänsyn till detta och till att åtgärderna också måste anmälas enligt villkor 5 i det överklagade beslutet kan ytterligare villkorsreglering av åtgärder i vattendrag inte anses vara behövlig.

Villkor 5 b) restriktioner kring orrspelplats

Av RO promemoria 2016 framgår bl.a. följande avseende den orrspelplats som avses att skyddas med villkor 5 b) i miljöprövningsdelegationens tillstånd:

"Den aktuella spelplatsen i delområde 1 är inte belägen vid en mosse utan intill två hyggesytor vid ett vattendrag som går i öst-västlig riktning. Det är sannolikt att just denna spelplats kommer att upphöra inom några år då de planterade träden vuxit upp till en ungskog. Orrarna kommer då att uppsöka en annan mer öppen plats där spelaktiviteterna kan fortsätta. Vindkraftverksamhet i närheten av just denna spel-

plats kommer därför troligen inte ha någon störningseffekt eller påverkan på spelplatsens framtid utöver den som kommer att äga rum med förändringarna i skogslandskapets beskaffenhet då trädplantorna vuxit upp."

Det kan inte anses vara behövligt och rimlig att föreskriva om skyddsavstånd till orrspeleplatsen.

Villkor 5 c) Hänsynsområden

Bolaget har beskrivit hur de områden som betecknats som hänsynsområden valts ut. Bl.a. har områden på ömse sidor av väg 27 betecknats som hänsynsområde eftersom det inte bedömts lämpligt att placera vindkraftverk nära vägen. I dessa hänsynsområden har det bedömts vara möjligt att uppföra anläggningar såsom nya vägar och kabelförläggningar samt vidta åtgärder utan påverkan på motstående intressen, så skulle t.ex. vara fallet om det skulle bli aktuellt att anlägga ny anslutningsväg till delområde 4 från väg 27.

Ett stort antal våtmarker har betecknats som hänsynsområden. I delområdesbeskrivningen framgår tydligt vilka åtgärder som kan bli aktuella i dessa. Bl.a. har det för att undvika påverkan på Store mosse bedömts vara lämpligare att dra ny väg i delområde 4 istället för att förstärka och bredda en befintlig väg närmare mossen. För att möjliggöra uppförande av vindkraftverk i delområde 7 kan det bli nödvändigt eller lämpligt att anlägga t.ex. vägar och vissa ytor inom hänsynsområdet runt tjäderspeleplatsen.

De restriktioner i hänsynsområdena som anges i villkor 5, som är desamma som för undantagsområdena, kommer att försvåra uppförandet av vindkraftparken.

Villkor 9

Bolaget hänvisar till vad som anfördes avseende villkoret i skrivelse till länsstyrelsen den 4 december 2015 och tillägger följande.

RO skriver i promemorian från 2016 följande avseende anläggsstopp
vissa tider till skydd för skogshöns:

"Jag menar att anläggningsstopp är motiverat inom 1000 m från tjäderspeleplatsens bedömda centralpunkt under perioden 1 april - 15 maj då spelaktiviteter pågår. Detta innebär att större delen av delområde 7 inte utsätts för anläggningsaktiviteter under spelperioden. I övriga delar av vindparkområdet ser jag ingen anledning

till ett anläggsstopp under fåglarnas spelperiod på våren. Detta gäller särskilt väster om väg 27 där förekomsten av orre och tjäder är betydligt sparsammare än i övriga delen av parkområdet."

Med anledning härav yrkas avseende villkor 9 att anläggsstoppet gäller för både hela delområde 7 och de delar av övriga delområden som ligger inom 1 km från tjäderspelplatsens mittpunkt. Detta överensstämmer med de åtaganden som gjorts i skriftväxlingen inför miljöprövningsdelegationens beslut. Någon ytterligare begränsning av arbetstiderna kan inte anses behövlig. Uppförande av en vindkraftpark i den storlek som omfattas av tillståndet är ett stort anläggningsprojekt som kräver omfattande planering. Ett stopp i anläggningsarbetena i hela det område som omfattas av tillståndet skulle fördyra projektet och sannolikt medföra att den sammanlagda byggtiden, med de olägenheter arbetena medför för bl.a. närboende, blir längre än nödvändigt.

Bolaget finner därför att villkoret inte heller är rimligt.

Villkor 12 Avlägsnande av vindkraftverk

Under de sista åren av en vindkraftanläggnings livstid är det av ekonomiska skäl inte möjligt att genomföra större reparationer såsom att byta blad eller växellåda på enskilda vindkraftverk. Samtidigt som något eller några verk kanske inte kan producera el utan sådan reparation finns det normalt vindkraftverk i samma park som kan fortsätta att vara i drift i ytterligare kanske fem år. Nedmontering av vindkraftverk medför omfattande anläggningsarbeten och kräver som huvudregel att minst en stor kran tas till platsen vilket är mycket kostsamt. Att montera vindkraftverken ett och ett innebär också en mer utdragen period av anläggningsarbeten med bl.a. transporter förbi närboende under flera säsonger. Det är därför lämpligt att återställning av vindkraftparken genomförs i ett sammanhang. Om så sker måste åtgärder förstås vidtas för att säkerställa att vindkraftverk som tagits ur produktion inte medför någon olägenhet för människors hälsa eller miljön.

Ekonomisk säkerhet

Länsstyrelsens redovisar inte sina beräkningar av kostnader för borttagande av verk, inklusive interna kablar och transformatorstation, samt återställande av mark. Det framgår inte vem som utfört beräkningarna eller vilka antaganden i övrigt som gjorts.

Det interna kabelnätet kommer inte att innehålla t.ex. oljor som kan läcka till omgivande mark och vatten. Bolaget bedömer därför att det, med beaktande av de markingrepp borttagning av kablarna skulle innebära, inte kommer att vara motiverat att ta bort dem. Beräkningar av återställningskostnader utgår ofta från att fundamenten i sin helhet ska bilas och fraktas bort. I praktiken har det vid återställning av vindkraftverk dock i regel bedömts vara tillräckligt att ta bort fundamentet ovanför markytan.

Den största kostnaden vid de flesta beräkningar av avvecklingskostnader är i regel hyra av en hög kran. Utbudet av sådana kranar bedöms sannolikt vara större vid tiden för avveckling av vindkraftverken och ökad konkurrens kommer att sänka kostnaden för eventuell kranhyra. Redan idag finns det andra metoder för att montera ned vindkraftverkens torn, maskinhus och rotoror än kranar av den typ som oftast antas i beräkningar. T.ex. kan vindkraftverken (om de inte nedmonteras och säljs vidare) monteraras ner genom kontrollerad sprängning. Teknikutvecklingen för kranar går framåt. Sammanfattningsvis kan sägas att beräkningar av kostnader för nedmontering av vindkraftverk med all säkerhet överskattar kostnaderna betydligt och att de innehåller många osäkra antaganden om förhållanden i framtiden.

Tillstånd där vindkraftverkens positioner inte slås fast

I kompletteringar under miljöprövningsdelegationens handläggning har bolaget förklarat varför det är av största vikt att vindkraftverkens positioner inte fastslås i tillståndet. Den tekniska utvecklingen av vindkraftverk går snabbt och vindkraftverken blir allt effektivare med högre totalhöjd och större rotordiameter. Den optimala placeringen inom ett område beror på vilket vindkraftverk som används. Om vindkraftverken placeras för nära varandra "stjäl" de vind från varandra (vak effekter) med lägre elproduktion som följd. Vindkraftverken slits också av den turbulens som uppstår och måste därför placeras med tillräckliga avstånd mellan varandra. Samtidigt är det viktigt att använda området optimalt och placera så många vindkraftverk som möjligt i det område som tas i anspråk. Generellt måste vindkraftverken placeras med större inbördes avstånd ju större rotordiametern är. Olika typer av vindkraftverk är också tillverkade för att vara olika tåliga för turbulens och vak effekter och behöver därför placeras med olika inbördes avstånd. Det optimala avståndet mellan vindkraftverk

ligger normalt mellan tre och sex rotordiametrar. Avståndet behöver vara störst i den förhärskande vindriktningen (den vindriktning varifrån det blåser oftast). Genom att inte bestämma vindkraftverkens slutgiltiga placering för tidigt ges möjlighet att använda den för tidpunkten senast tillgängliga tekniken.

Mark- och miljööverdomstolen (MÖD) har i ett avgörande den 19 juni 2017 (M 4276-16 ”Kölvallen”) upphävt ett tillstånd avseende 92 vindkraftverk inom en 36 kvadratkilometer stort område. Enligt villkor i tillståndet skulle slutlig placering av vindkraftverken bestämmas av tillsynsmyndigheten. MÖD uttalade i domskälen bl.a. att det generellt sett kan finnas möjlighet att ge tillstånd där vindkraftverkens placering inte fastställts i tillståndet. Det krävs då att det i ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen är utrett vilka konsekvenser som kan uppstå. Området vid Kölvallen var betydligt större än ansökansområdena vid Grönhult. I delar av området vid Kölvallen finns höga naturvärden och våtmarker med skyddsvärda arter. Vidare finns ett kungsörnspar med revir och boplatser norr om området. Enligt vad bolaget erfar redovisades i miljökonsekvensbeskrivningen och kompletteringarna under miljöprövningsdelegationens handläggning i huvudsak påverkan och konsekvenser av en huvudlayout som avsevärt skilde sig från den layout för vilken tillstånd yrkades i MÖD. Restriktionsområden fanns såvitt bolaget känner till inte redovisade i karta, åtminstone inte i första instans. MÖD fann att ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen inte gav tillräckligt underlag för att bedöma alla de konsekvenser som verksamheten vid olika alternativutformningar skulle kunna ge upphov till. Domstolen fann vidare att slutlig lokalisering av ett så stort antal (92 eller 59) vindkraftverk inte är av mindre betydelse och därför inte kan delegeras till tillsynsmyndigheten.

MÖD har tidigare i flera avgöranden (bl.a. M 473-13 och M 4107-14) slagit fast att den totala påverkan på omgivningen av en vindkraftpark kan bedömas på det sätt som förutsätts i miljöbalken även om den exakta placeringen av verken inte fastställs förrän senare. MÖD konstaterar i avgörandena att det ofta är svårt att på förhand slå fast vilken typ av verk som slutligen kommer att användas och att den pågående teknikvecklingen kan leda till att man kan uppnå större nytta med mindre påverkan på omgivningen än vad som förutsågs när exemplen togs fram inför en ansökan. Det är istäl-

let ytterst bullervillkoret som ska säkerställa att olägenheter för människors hälsa och miljön inte uppkommer.

Bolaget delar bedömningen att det är av vikt att miljökonsekvensbeskrivningen och övriga handlingar utformas så att det tydligt framgår vilken påverkan och vilka konsekvenser som kan uppstå av anläggningen oavsett hur vindkraftverken placeras inom ramarna för de restriktioner som satts upp. I ansökningshandlingarna har vindkraftverkens placering inte angivits. Bolaget har dock inte ansökt om att få placera vindkraftverken ”fritt”. Ansökansområdena har begränsats avsevärt jämfört med de områden som var föremål för samråd och redovisades i den ursprungliga miljökonsekvensbeskrivningen, bl.a. med hänsyn till närboende, våtmarksområden, fornlämningar och andra motstående intressen. I de kartor som ursprungligen togs fram inom ramen för kompletteringsförfarandet anges tydliga stoppområden där inga åtgärder kommer att vidtas och hänsynsområden där inga vindkraftverk kommer att uppföras men andra åtgärder kan komma att vidtas. I ansökningshandlingarna redovisas fyra olika exempellayouter. Dessa ligger till grund för t.ex. ljud- och skuggberäkningar och fotomontage samt är avsedda att tjäna som illustrationer för att underlätta läsarens förståelse. Påverkan på samtliga motstående intressen har beskrivit delområdesvis utan direkt koppling till positionerna i exempellayouterna. Påverkan har också redovisats för varje natur- och kulturvärde. Mot bakgrund av de tydliga restriktionsområden som markerats i kartor och ovan nämnda delområdesbeskrivningar är det bolagets bestämda uppfattning att det underlag som förelåg vid miljöprövningsdelegationens prövning tydligt beskriver påverkan på motstående intressen och konsekvenser av vindkraftparken trots att vindkraftverkens och vägarnas placering inte fastställts.

Av villkor 5 i tillståndsbeslutet framgår att samråd med tillsynsmyndighet ska ske inför planering och utförande av vägar, fundament, el- och teleledningar. Något villkor som lämnar prövningen av vindkraftverkens eller övriga anläggningars placering till tillsynsmyndigheten finns däremot inte. Bolaget tolkar bestämmelserna i tillståndet så att tillsynsmyndigheten innan vindkraftanläggningen uppförs ska förses med sådant material som behövs för att bedöma att det s.k. allmänna villkoret och bestämmelserna i tillståndet i övrigt uppfylls. Däremot ska myndigheten inte göra någon självständig

bedömning av vindkraftverkens placering. Detta är enligt bolagets uppfattning en rimlig ordning.

Klagandena 1-69 enligt partsförteckningen ovan (härefter de enskilda klagandena) har överklagat länsstyrelsens beslut och har yrkat i första hand att det ska upphävas och i andra hand att vindkraftverken på östra sidan av riksväg 27 inte ska få tillstånd för uppförande. Till stöd för sin talan har de anfört i huvudsak följande.

Kommunfullmäktige i Tranemo kommun har i juni 2013 dels godkänt särskilt utlåtande över vindbruksplanen, dels antagit upprättat förslag till vindbruksplan. I det särskilda utlåtandet anges att bolaget vill att buffertzonen på 1 000 m kring Alanäs fritidshusområde ska tas bort då de anser att den saknar stöd i planen. Kommunfullmäktiges svar blir att en buffertzona om 750 m kommer att finnas kring Alanäs. Fritidshusområdet omfattas dock av en lägre bullernivå 35 dB, som måste klaras för att vindkraftetableringar ska få ske. De kan inte se att det i tillståndsbeslutet nämns hur vindkraftverken ska placeras väster om riksväg 27 så att 35 dB inte överskrids vid Alanäs fritidshusområde. – Kommunfullmäktiges i Tranemo beslut 2017-06-13 § 80 med bilagor har getts in.

Bolaget har bedömt att inga betydande värden i landskapsbilden går förlorade och att etablering av vindkraftverk är en del i landskapets ständiga förändring. Detta understryker bara hur de upplever sig totalt överkörda och illa behandlade. Hur kan man påstå att uppförande av 200 m höga vindkraftverk med blinkande ljus och snurrande jättevingar är en del i landskapets ständiga förändring? Skogen i Grönhultsområdet blir max 30 m hög och det är den som i nuläget kan förändra deras landskapsbild genom att växa och därefter avverkas. Skogen varken blinkar eller snurrar.

De kräver att den alternativa lokalisering som beskrivs på s. 10 i beslutet också utreds och att det då visar sig att den lokaliseringen är bättre lämpad än den nu antagna.

Beslutet saknar information om vart de närboende ska vända sig när olägenheterna med ljud och skuggbildningar blir outhärdliga. De kräver omgående tydlig information om detta.

Beslutet och ansökan saknar information om hur de områden där ev. vindkraft varit etablerade ska återställas. Detta är ett ”krav” som Naturvårdsverket starkt rekommenderar och de undrar varför detta inte redovisats.

Öster om riksväg 27 finns i stor omfattning tjäder- och orrspelplats. Flera remissinstanser har omnämnt dessa, men det finns bara en linje att gå på och det är länsstyrelsens tjänsteman som avslutningsvis skriver att lokalisering öster om riksväg 27 är olämplig. Uppfattningen stöds också av Sveriges Ornitologiska Förening liksom flera länsstyrelser i övriga Sverige, där 1 km gräns till så omfattande spelplatser som det här är fråga om är självklar. De kräver att ett skyddsavstånd om 1 km ska gälla i beslutet. Det finns även tjäderfågel väster om riksväg 27, men inte i samma omfattning som på östra sidan.

De ifrågasätter miljöprövningsdelegationens bedömning att förändringen av landskapsbilden kan vara godtagbar. De bifogar fotomontage som visar hur dessa 200 m höga ”byggnader” kommer att påverka deras närområde och undrar varför så få gårdar/platser omnämns. De kan räkna upp många, många fler bostadshus, fritidshus, rekreationsområden och verksamhetsområden som påverkas. Bl.a. kommer vindkraftverken att vara ett störande inslag från Mossebo kyrka, när horisontlinjen bryts av dessa propellrar. Bolagets illustration beskriver inte tillräckligt tydligt vilken påverkan vindkraftparken skulle innebära för deras närområde och de kräver att den görs om med modeller och bilder som visar nu aktuella höjder och exakta placeringar.

BA och **TA** har för egen del tillagt i huvudsak följande. Deras överklagande gäller område 1, 2, 3 (del av), 4, 5 och 6. De har gjort ett aktivt val och köpt ett hus på landet i skogen för att de prioriterar ro, stillhet och tysthet. De har gjort detta val för att deras barn ska växa upp med skogen och naturen som närmsta granne och för att de ska kunna njuta av det lugn som naturen ger. Dessa stora vindkraftverk skulle påverka deras stilla och tysta miljö negativt. De skulle påverkas negativt i form av buller, skuggeffekter, blinkande ljuspunkter, stora rotorblad som ständigt snurrar och förstör den stilla utsikt av granskog som de valt. De vill helt enkelt fortsätta ha det lugnt och skönt. Många drabbas av stress och utbrändhet och be-

höver stillhet och tysthet som rekreation och återhämtning på fritiden för att hantera vardagens alla krav.

Dessa enorma vindkraftverk kommer att vara synliga från ett flertal platser, bl.a. från Mossebo kyrka som är en samlingspunkt med en fantastisk utsikt. Från deras fastighet kommer ett flertal vindkraftverk att vara väl synliga såväl inifrån huset som från uteplatsen och trädgården. I närheten av vindkraftverken ligger Alanäs, ett stug- och rekreationsområde som familjen ofta besöker liksom sjön Store Malen, som med sina fantastiska stränder och sin speciella stillhet också ligger i området. De kan inte läsa något i beslutet om att Tranemo kommun har antagit 35 dB(A) som maxnivå för buller i Alanäsområdet. De anser att vindbruksplanens villkor avseende bullernivåer i Tranemo kommun ska gälla. - De bifogar en bild med utsikt ifrån fönster och altan till sitt hus.

MT och **GP** har för egen del tillagt i huvudsak följande.

För 21 år sedan köpte de fastigheten YYX i Örnaholm och förverkligade drömmen om att äga ett hus och en tomt i den fina orörda naturen. De har inte bara investerat pengar utan även mycket arbete för att skaffa ett område, där familjen kan må bra. Principiellt är deras inställning positiv med avseende på vindkraft för miljö-vårdens skull.

Vattenfalls presenterade kartor på Internet visar att de tre sydligaste vindkraftverkena kan komma att stå på mindre än 1 000 m avstånd från husen i Hästhagen och Alanäs. Detta faktum har oroat dem. De har mångårig erfarenhet av vindkraftverk i Tyskland och vet att man måste räkna med en permanent bullernivå när vindkraftverk befinner sig för nära hus.

Framförallt graverande är den ihållande närvaron av ljudet. En ljudlig motorcykel kommer och försvinner igen. Ett flygplan likadant. Däremot blir vindkraftverkens ljud permanent när vinden blåser och verkar så som en ”kinesisk dropp tortyr”. Problemet är inte den korta utvecklingen av buller utan i stället rotorerna som oupphörligt stampar. Det leder till att människor inte kan sova eller koncentrera sig.

World Health Organisation (WHO) har rekommenderat att vindkraftverk med en effekt till och med 2 MW endast får byggas på minst 2 000 m avstånd från bostadshus. De vindkraftverk som Vattenfall avser att bygga är mycket större än de som får byggas i Tyskland, därför är det nödvändigt att iaktta ett avstånd på åtminstone 2 000 m för att förhindra besvär av buller.

Inte bara det märkbara besväret genom buller har betydelse, utan även hälsorisken genom s.k. infraljud. De hänvisar till en utredning av Prof. Dr Jur. EQ och ML: Infrschall von Windkraftanlagen als Gesundheitsgefahr som man kan läsa på internet under länken [http://www.fakten-fiktionen.net/wp-content/uploads/2011/09\(InfrschallvonWindkraftanlagenalsGesundheitsgefahr.pdf](http://www.fakten-fiktionen.net/wp-content/uploads/2011/09(InfrschallvonWindkraftanlagenalsGesundheitsgefahr.pdf)

De är oroadе då de läser att bolaget åtagit sig att inte placera mer än ett vindkraftverk inom 750 m från någon bostad. Det vindkraftverk som är avsett att placeras i område 1, västra delen, kommer enligt deras gps-mätning så nära deras fastighet som ca 750 m. Detta är inte acceptabelt.

De vill också hänvisa till Tranemo Kommunens beslut i Kommunfullmäktige den 17 juni 2013 § 80 att ljudnivån vid Alanäsets fritidsområde inte ska utsättas för högre ljudnivå än 35 dB. Deras hus tillhör Alanäsets Samfällighetsförening och får därför inte utsättas för högre ljudnivå än 35 dB. Att då tillåta placering av vindkraftverk med den storlek som nu är aktuell närmare än 1 000 m från deras bostad förefaller helt omöjligt. De vill inte att deras närområde påverkas på detta negativa sätt.

Vad avser fågelinventeringen så konstaterar de att det finns tjäder direkt bakom deras hus. De vill säkerställa skyddet av sin egendom, i synnerhet en hotande värdeförlust. De vill fortfarande få njuta av lugn och ro och inte vara rädda för att bli sjuka.

HS, AS, BL, ML, LO, HO, EU, HC, MJ, JJ, SOM och **LM** har för egen del anfört i huvud-sak följande. De överklagar placering av verk A 5, B 4, C 4 eller D 4 beroende på vil-

ken modell som väljs. De är delägare till ZXY och har sett fram emot att nu i pensionärlivet få njuta av det lugn och ro som denna plats på jorden alltid gett dem. Att då läsa i beslutet att bolaget åtagit sig att inte placera mer än ett vindkraftverk inom 750 m från någon bostad ger dem ingen ro. Detta vindkraftverk är avsett att placeras i område 1, västra delen och kommer ca 750 - 800 m från deras respektive bostad. Detta är inte acceptabelt. Ställningstagandet understryks ytterligare av att Tranemo Kommun vid beslut i Kommunfullmäktige den 17 juni 2013 § 80 beslutat att ljudnivån vid Alanäs fritidshusområde, i vilket deras fastigheter är belägna, inte ska utsättas för högre ljudnivå än 35 dB. Att då tillåta placering av vindkraftverk med den storlek som nu är aktuell närmare än minst 1 000 m från bostad/fritidshus förefaller dem helt omöjligt. Beslut som är tagna och bevisligen är lagakraftvunna ska gälla tills annat beslut tagits. De har inte informerats om någon ändring av det beslut som fattades i juni 2013. Med den storlek, 200 m, som nu är aktuell kommer aldrig bullernivån på 35 dB att kunna hållas. De vill inte att deras närområde påverkas på detta negativa sätt.

Vad avser fågelinventeringen så konstaterar de att järpar varje år observeras inom framförallt område 1 och 2. Inom dessa områden finns även tjäder och orre, men inventeraren har koncentrerat sig på dessa arter öster om riksväg 27. Det är mycket möjligt att förekomsten där är större men även på västra sidan inom område 1 och 2 är förekomsten av tjäder och orre betydande.

ÅJ har för egen del anfört i huvudsak följande. Han vill inte att det byggs några verk i något område. Idag ser han sju vindkraftverk från sin gårdsplan på fastigheten YXY. I Äspås finns det tillstånd att uppföra ca 15 verk, som han också kommer att se från gårdsplanen om de blir uppförda. Nu räcker det för hans del med etablering av vindkraftsverk i hans närområde. De vindkraftsverk som föreslås inom område 3, 4, 5 och 6 kommer för nära Assarebo, det närmaste ca 1 400 m. Vindkraft-verken kommer att påverka honom ljudmässigt och med blinkande lampor.

SN har för egen del anfört i huvudsak följande. Han yrkar att mark- och miljödomstolen ska ändra beslutet så att bolaget får avslag på ansökan om uppförande av vindkraftverk inom delområde 1 och 2. Han är mycket negativ till byggnation av

vindkraftverk i orörd natur/skogsmark. Utvecklingen av denna del av Tranemo kommun (Mossebo) kommer helt avta och försäljning av befintliga fastigheter försvåras. Den så omtalade "Levande Landsbygden" gynnas inte av denna etablering, han anser att det istället dödar landsbygden. Hela horisontlinjen i söder kommer att fördärras av blinkande ljus och roterande "fläktar". För hans del räcker det med de vindkraftverk som fått tillstånd att uppföras vid Äspås i Tranemo kommun. När dessa eventuellt uppförts kan utvärdering ske innan nya tillstånd beviljas.

MP och **LP** har för egen del anfört i huvudsak följande. De yrkar att ansökan vad avser delområde 3, 4, 5, 6 och 7 ska avslås. Om tillstånd ska ges så bör höjden på verken begränsas till högst 125 m i samtliga delområden och bo-laget bör åläggas att använda radarstyrd hinderbelysning som tänds vid behov. De yrkar även att ljudnivåerna för deras fastighet (och andra berörda fastigheter) begränsas till 35 dBA med en ljudnivå på 40 dBA som maxvärde vid enstaka tillfällen.

Landskapsbilden kommer att förändras totalt. Ansökan gäller tillstånd för vindkraftverk av en storlek som ännu inte finns uppförda i Sverige. Totalhöjden är över 200 m och blir därför de högsta byggnadsverk som hittills uppförts i Sverige. Eftersom den slutliga placeringen inte har angetts är det svårt att veta exakt, men från deras fastighet kommer troligen de verk som är placerade längst norrut i delområde 1 att vara mest synliga, men även övriga områden kommer att bidra till att förstöra landskapsbilden.

Bullernivåer, skuggeffekter, ljus och påverkan på boende i området är inte tillräckligt utredda. Att vindkraftverk alstrar lågfrekvent buller är väl känt. De bullerberäkningar som anges i ansökan är teoretiskt framräknade ekvivalentvärden eftersom relevanta värden inte finns. Det finns inte några "faktiska verk" att mäta på. De ifrågasätter dessa beräkningar. Ett ekvivalentvärde anger ett medelvärde under en viss tidsperiod vilket innebär att maxvärdet kan vara högre. Enligt Naturvårdsverket bör ljudnivån från vindkraftverk inte överstiga 35 dBA vid bostäder i områden med lågt bakgrunds-ljud vilket de anser gäller deras fastighet. Endast vid enstaka tillfällen kan de höra väg-ljud från angränsande vägar.

Naturvårdsverket anser att man vid de större verken bör beakta och följa upp lågfrekvent ljud. Anledning till detta är att störningsstudier utgår från en beräknad ljudexponering vid en vindhastighet på 8 m/s på 10 m höjd. De verk som hittills uppförts, där viss forskning skett, har en effekt på 2-3 MW. Enligt Naturvårdsverket påverkar lågfrekvent ljud människor mer än ljud som ej domineras av låga frekvenser. Lågfrekvent ljud breder ut sig över längre sträckor än övrigt ljud och kan fortplantas som stomljud i bostäder. Nivåer ner till 25 dBA ekvivalent kan uppfattas som störande.

Mätningar visar att större vindkraftverk genererar mer lågfrekvent ljud än mindre vindkraftverk. Här planeras verk med en effekt av 8-10 MW med en icke preciserad längd på turbinbladen. Vestas V164 har exempelvis 80 m långa turbinblad. Längden av varje blad är som världens största flygplan Airbus A380 och rotdiametern 4,6 m är stor nog för att en dubbeldäckad buss skulle kunna köra in. Turbindiametern 164 m innebär att den verksamma, svepta ytan är hela 21 124 kvadratmeter, alltså mer än två fotbollsplaner.

Ett maxvärde över 45 dB eller ett ekvivalent värde över 30 dB inomhus (FoHMFS 2014:13) är att betrakta som en olägenhet. Inom områden som betraktas som "tysta" anges värdet till 35 dBA. Lågfrekvent buller är mycket svårt att dämpa och "tränger igenom" väggar och fönster på ett helt annat sätt än högfrekvent. Bullret kommer dessutom att pågå dag som natt så fort vinden blåser.

De skuggeffekter som redovisas i ansökan är beräknade på verk som ger 2-3 MW. Någon längd på turbinbladen har ej angetts. Det är mycket osäkert vad de redovisade värdena kommer att bli i verkligheten.

I flera studier har man funnit att boende nära vindkraftverk oftare har allvarliga sömnstörningar och depressioner. Man har även funnit en ökad frekvens av yrsel, tinnitus, ljudöverkänslighet, huvudvärk, ökad aktivering av autonoma nervsystemet med mera. Förutom det hörbara ljudet, som kan ge bullerskada och vara allmänt störande psykiskt, genererar vindkraftverk även ett pulserande infraljud som påverkar innerörat och centrala nervsystemet utan att skada själva hörseln. - Artikeln *Infraljud från vindkraft-*

verk - en förbisedd hälsorisk skriven av Håkan Enbom och Inga Malcus Enbom har getts in.

I Karsholms vindbrukspark i Kristianstads kommun finns 5 vindkraftverk med en navhöjd på 80 m, rotordiameter på 92 m och en totalhöjd på 126 m, dvs. betydligt färre och betydligt mindre än de verk som ska uppföras i Vindpark Grönhult. 22 hushåll belägna 1-2,5 km från verken störs av bullret. Mätningar visar på ljudnivåer mellan 31 och 51 Db och ljudet uppgick i snitt till 37 dBA, vilket bekräftar att teoretiskt framräknade ljudnivåer inte stämmer överens med verkligheten. Deras fastighet ligger närmare de föreslagna verken än de som störs av Karsholms vindbrukspark. Eftersom området i övrigt saknar belysning nattetid kommer hinderbelysningen att upplevas som mer störande jämfört med ett område där det inte är så mörkt nattetid.

De har svårt att precisera krav på skuggor och fast eller blinkande ljus, men tror att det för deras fastighet i första hand gäller område 1 och naturligtvis område 7 om tillstånd för uppförande ges i detta område.

De har sedan övertagandet av fastigheten 1998 varit ytterst noggranna med att använda biologiskt nedbrytbara produkter och någon konstgödsling har ej förekommit på deras marker sedan dess. Dessutom har endast älgjakt tillåtits. Detta har lett till en ökad viltstam och ett rikt fågelliv. De har exempelvis häckande tranor, ugglor, ormvråk, hackspett, tjäder, orre och ett stort antal småfågelarter på fastigheten och angränsande områden. De områden som finns i anslutning till fastigheten utan "störande" avbrott (riksväg 27) ligger söder om fastigheten, dvs. områdena 3, 4, 5, 6 och 7. Det väl känt att vindkraftverk i olika omfattning påverkar fågelliv, fjärilar och övrigt djurliv och därför kommer uppförande av verk på dessa områden även påverka djurlivet på deras fastighet. I beslutet finns en skiljaktig mening från länsstyrelsens egen expert baserat på förekomsten av olika djurarter. De åberopar detta yttrande i sin helhet.

Eftersom de numera är pensionärer, bördiga från trakten, tillbringar de minst en tredjedel av året på sin jordbruksfastighet i Mossebo. Sammanfattningsvis anser de att ansökan i sin helhet bör avslås, men om tillstånd för olika delområden ges bör dessa

begränsas enligt vad de anfört när det gäller de olika delområdena. Bolagets överklagande bör avslås i sin helhet.

RB har för egen del anfört i huvudsak följande. Hans överklagande gäller samtliga vindkraftverk. Han byggde sitt hus sommaren 2006 och hoppades slippa dessa vindkraftverk, som han samtliga ser från sitt fönster. Värdet på hans fastighet Bollsjö 1:5 kommer att minska avsevärt om byggnationen kommer till stånd. Han vill inte se de blinkande ljusen och snurrande vingarna dygnet och året runt. Han vill ha kvar den orörda horisontlinje som han i dag ser från sitt fönster.

BL och **ML** har för egen del anfört i huvudsak följande. De överklagar beslutet om uppförandet av samtliga vindkraftverk. De kommer att se samtliga vindkraftverk som bolaget önskar uppföra från köksfönstret. Det är inte rimligt att de som valt att verka och leva i en miljö som alltid varit lugn och harmonisk ska behöva kämpa mot något sådant här fruktansvärt. Bolaget har från första stund försökt att lura dem och undanhålla information och de känner inget förtroende för hur bolaget skulle sköta och driva denna industri. De kommer att utsättas för buller, blinkande och störande horisontbild med skuggeffekter 24 timmar om dygnet oavsett veckodag. Det är inte rimligt att uppföra denna typ av störande byggnader i ett landskap som är ostört.

Sommartid utnyttjar de väldigt ofta Stormalen som ett rekreationsområde med underbara bad- och picknicktillfällen och vill därför mycket starkt ifrågasätta kommunstyrelsens i Tranemo beslut att inte beakta vad kommunfullmäktige i Tranemo beslutat i § 80 den 17 juni 2013, dvs. att 35 dB ej får överskridas vad gäller ljudnivån vid Alanäs fritidshusområde.

I den vindbruksplan som Tranemo kommun antagit och stödjer sitt ställningstagande på (område 6) redovisas etablering inom delområde 4 - 7. När denna plan antogs framförde de också klagomål men tvingades till sist att ge sig. Vid detta antagande gällde maxhöjd 150 m och 4 - 8 vindkraftverk. Nu ska de helt plötsligt behöva ta ställning till 13 vindkraftverk med 200 m höjd. Det är inte rimligt att bolaget får tillstånd att uppföra dessa byggnader, de accepterar inte så här stor påverkan i närområdet. De önskar

bibehålla det lugn de har och vill leva vidare där de äger mark, hus och skog som de älskar och vill bo kvar i och njuta och förvalta på det sätt som deras generationer kunnat göra i århundranden.

Beträffande djur och natur inom de aktuella områdena kan de bara understryka vad en tjänsteman på länsstyrelsen angett i skiljaktig mening (s. 14 i det överklagade beslutet). De stödjer till 100 % dennes konstaterande att lokalisering av vindkraftverk öster om väg 27 är olämplig. Här finns gott om tjäder och orre och de ser dessa fåglar väldigt ofta när de vandrar inom de aktuella delområdena. De kan också nämna att kungsörnen är en flitig besökare. De älskar sin natur och vill inte ha den förstörd av vindkraftverk.

ML har därutöver för egen del anfört i huvudsak följande. Tretton stora byggnader 200 m höga med vingar med en radie på 120 m i köksfönstret. Hon känner sig lurad på sin hemmiljö. Hon var inte fyllda två år när de flyttade hit och har sedan dess näst intill alltid bott här. Ljud, skuggeffekter och blixtrande sken; en vindkraft-park i hennes hemmiljö förändrar och försämrar allt.

Tranemo kommun värnar om att alla i kommunen ska må bra; hon mår inte bra inför ett vindkraftsbygge i hennes närmiljö. Ska pengar få styra? I deras lilla by pratas det redan om vem och hur mycket de får till deras förening, det skapar oenighet. Här är gemenskapen mycket viktig. Stora skogsbolag, markägare som bor långt härifrån kan alla få en stor summa pengar utan att alls besväras. Är detta möjligt?

Det hör av sig människor som uppmanar dem att kämpa emot en byggnation av vindkraftpark pga. att deras erfarenheter är mycket negativa. Snälla, snälla, sätt stopp här och nu.

JA och **BJ** har för egen del anfört i huvudsak följande. De anser att givet tillstånd för vindkraftverk Grönhult med den redovisade utformningen ska rivas upp. De äger **YYZ** i Gislaveds Kommun. Fastigheten har idag är ett fritidshus som används både sommar och vinter och de planerar att bli fast-boende.

De planerade vindkraftverken kommer att placeras ca 700-800 m från deras fastighet och påståendet att ljudnivån inte kommer att överstiga 40 dB med 200 m höga vindkraftverk måste verifieras bättre.

De är även "passiva" medlemmar i Alanäs stugförening och understryker vad boendena där åberopar, dvs. att 35 dB skall gälla. Med passiva menas att de är medlemmar i stugföreningen, men inte i den ekonomiska föreningen, och deltar i föreningens aktiviteter med stort nöje. Ett tillfälligt högt ljud från motorcyklar, bilar, flygplan etc. kan man leva med, men ett ständigt "visslande" ljud vore förödande.

Det kan konstateras att både tjäder och orre även finns på den västra sidan av riksväg 27. Det är beklagligt att en kommungräns ska vara avgörande för att antalet verk ska kunna ökas så drastiskt.

JA och **MAA** har för egen del anfört i huvudsak följande. För det första är de inte intresserade av vindkraftverk här. De anser att det är en för stor sak att anlägga när det finns platser i vårt land som har öppna marker att sätta upp vindkraft verk på. Här har de skog som skövlas och nya vägar måste byggas. De tycker att Vattenfall är väldigt oseriösa när de köper upp hus till orimliga summor bara för att de ligger för nära de tänkta verken. Sedan finns det vissa som inte får veta någonting t.ex. de som bor på Malsbo gård, de har aldrig blivit tillfrågade utan allt kommer som ett brev på posten.

Deras gård ligger så att de kommer att se dessa eländen år ut och år in och höra detta sus. Från början var menat att verken skulle vara 150 m höga, i dagsläget ska de vara 200 m höga. Deras gård ligger 1,1 km från de tänkta verken och det godkänner de inte. De vill ha naturen orörd som den är. De satsar på turism med stuguthyrning för att andra ska få uppleva deras vackra natur. De byggde nya stugor 2011 och trodde inte att de skulle behöva ha detta och strida för. De vill inte ha vindkraft här, satsa på solen istället. - En bild från gården som visar hur det kommer att se ut har getts in

JA har för egen del anfört i huvudsak följande. Han vill för egen och för kommande generationers del ej att vindkraftverk ges tillåtelse att uppföras inom delområde 1 och 2. Ljudet från dessa verk skulle störa deras utemiljö med tanke på hur ljud fortplantar sig över vatten vilket utgör ungefär halva sträckan mellan närmaste verk och hans trädgård.

Han är född och uppväxt på denna plats och äger fastigheten **ZXY** i fjärde generationen. Hans farfars far köpte gården och startade en smidesverkstad samt dämde upp Bollsjön för att få vattenkraft till industrin. Hans förfäder har med handkraft skapat denna vattenspegel som dagligen gett honom lugn och harmoni i över 40 år. - Bilder som visar hur en vindkraftsbyggnation inom delområde 1 och 2 skulle påverka gårdsmiljön har getts in.

EK har för egen del anfört i huvudsak följande. Han är inte glad i att det eventuellt ska byggas vindkraft, framförallt på "Kullen" området Grönhult på grund av att de bor på höjden väster ut. De har inget skydd mot vindkraftverken av t.ex. skog eller mark. De kommer att se dem i princip i sin fulla höjd och kan garanterat höra ljudet av dem. Han tycker också att det förstör den fina naturen runt sjön Stormalen, där han är uppvuxen och förhoppningsvis ska leva livet ut.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län har motsatt sig bolagets och de enskildas överklaganden och anser att de bör avslås. Länsstyrelsen har hänvisat till beslutet och yttrandet till miljöprövningsdelegationen samt därutöver anfört i huvudsak följande.

Vindkraftverksamhet inom delområde 7

Inom projektområdet, i delområde 7, finns en tjäderspelsplats med upp till 7 tuppar. Av handlingarna i ärendet framgår att större delen av delområde 7 där tjäderspelplatsen finns håller en skog som ger goda förutsättningar för att tjädrarna ska återkomma till spelet även framöver. Strax öster om delområde 7, på Store mosse, finns även en större orrspelsplats (8-12 tuppar).

Både orre och tjäder är upptagna som en B-art i artskyddsförordningens bilaga 1 och i bilaga 1 till fågeldirektivet. I Naturvårdsverkets rapport 6467 "Vindkraftverkens effek-

ter på fåglar och fladdermöss" föreslås en buffertzona om 1 km för tjäderspelplatser med mer än 5 tuppar och samma skyddsavstånd föreslås för orrspelsplatser med mer än 10 tuppar. Av rapporten framgår även att dessa buffertzoner inte är vetenskapligt belagda och att buffertzonernas storlek och form kan anpassas efter lokala förhållanden genom att ta reda på hur det ser ut i det lokala fallet. I den uppdatering av rapporten som pågår och som man planerar att publicera i början av 2017, kommer tidigare föreslagna buffertzoner för tjäder och orre att tas bort. Fokus bör i stället vara att bevara livsmiljöerna mellan vindkraftverken.

Vattenfall har inte baserat skyddsavståndet 300 m till centrum tjäderspelplats på en tillräckligt noggrann inventering av spelplatsen t.ex. genom att studera hur tjädern rör sig, eller kan antas röra sig, intill den. Då en noggrann och välmotiverad avgränsning av skyddsavstånd till spelplatsen saknas ska vindkraftverksamhet inte tillåtas inom hela delområde 7 eftersom större delen av det delområdet har biotoper som är gynnsamma för tjädern. Det innebär att närmsta verk kan komma att placeras ca 500 m från centrum av tjäderspelplatsen. Under förutsättning att tillstånd inte ges till vindkraftverksamhet inom delområde 7 så innebär det ett skyddsavstånd om minst 300 m till orrspelsplatsen på Store mosse. Detta avstånd bedöms som tillräckligt i aktuellt fall. Om tillstånd ges till vindkraftverk inom delområde 7 kan flera verk komma att placeras i närheten av orrspelsplatsen på Store mosse.

Större tjäder- och orrspelsplatser bör skyddas och vindkraftverksamhet i närheten av spelplatser kan störa. Hönsfåglar kan även förolyckas genom att flyga in i torn eller rotorblad. De studier av tjäderspelplatsen som bolaget låtit genomföra tyder på att ett kortare skyddsområde än 1 km från tjäderspelplatsen kan godtas men att ett avstånd om 300 meter från centrum tjäderspelplats inte är tillräckligt då större delen av delområde 7 bedöms som lämpligt för tjäder. Det är inte bara spelplatsen som bör värnas utan även närområdet till den. Större tjäder- och orrspelsplatser är även relativt ovanliga i denna del av landet. Med hänsyn till försiktighetsprincipen och lokaliseringsregeln bör vindkraftverksamhet inom hela delområde 7 därför avslås. Uppmärksammas ska att en tjänsteman vid länsstyrelsens naturavdelning lämnade skiljaktig mening i samband med yttrandet till Miljöprövningsdelegationen. Tjänstemannen anförde att

tillstånd inte borde ges till vindkraftverksamhet i området öster om väg 27 på grund av skyddet för tjäder och orre.

Villkor 5 - natur- och kulturvärden

Villkor 5 är väl avvägt och formulerat med tillräcklig tydlighet. Då det i detta fall rör sig om en så kallad boxansökan, dvs. en vindkraftpark där de exakta koordinaterna för vindkraftverken eller vägdragningarna inte är bestämda i tillståndet, är det särskilt viktigt att villkoren ger en bra vägledning åt vad både tillståndshavaren och tillsynsmyndigheten har att förhålla sig till i samband med detaljprojekteringen. Att expertis från såväl Vattenfall som från tillsynsmyndigheten samråder om t.ex. vad som är att betrakta som våtmark eller lågt vattenstånd är en del av det arbete som återstår, och är bedömningar som lämpligen görs i ett senare skede, när det rör sig om box-ansökan i en större park som denna. Vidare är det i nuläget rimligt att hänsyn ska tas till orrspelsplatsen i delområde 1. Om orrarna inte längre spelar på platsen eller det av olika anledningar vid detaljprojekteringen inte bedöms skäligt att ta hänsyn till den, finns det inom ramen för villkor 5 möjlighet för tillsynsmyndigheten att medge undantag från punkt a-d i villkor 5. Vad gäller möjligheten att anlägga nya vägar och genomföra andra anläggningsarbeten inom hänsynsområde bör detta begränsas. Det finns redan idag vägdragningar som i första hand bör nyttjas. Som nämnts ovan kan tillsynsmyndigheten medge undantag från detta om det finns särskilda skäl.

Villkor 9 - anläggningsstopp

Av gjorda inventeringar framgår att tjäderspillning och tjäder påträffas även i andra delar av projektområdet och att skogarna i Grönhultområdet har goda biotoper för skogsfågel. Förutom tjäderspelsplatsen i delområde 7 finns det även två större orrspelsplatser i närheten av projektområdet samt två mindre orrspelsplatser i området, dels en i delområde 1, dels en i delområde 5. Ytterligare en mindre orrspelsplats finns på Rävö mosse strax söder om delområde 5.

Då området har flera spelplatser för orre och tjäder samt att dessa arter troligen vistas i större delen av området behöver anläggningsstoppet omfatta hela projektområdet. Om det vid detaljprojekteringen eller vid anläggandet skulle visa sig att kravet på anlägg-

ningsstopp i hela parken inte skulle vara rimligt under hela stopperioden, har tillsynsmyndigheten möjlighet att medge undantag, om det finns särskilda skäl.

Villkor 12 - nedmontering

Vattenfall yrkar på att villkoret ändras så att krav på återställning ska ha skett först två år efter det att samtliga verk upphört att producera el. En sådan formulering skulle i praktiken kunna innebära att verk kan stå stilla i flera år innan de nedmonteras. Av det villkor som miljöprövningsdelegationen fastställt framgår att varje verk ska vara nedmonterat inom två år efter det att verket slutat producera el.

Länsstyrelsen anser att verk ska nedmonteras relativt snart efter det att de tjänat ut och att två år får anses vara en tillräcklig tid för inom vilken detta ska ha skett. I det fall tidpunkten för då verk slutat producera el kommer skilja sig åt med flera eller många år får verksamhetsutövaren stå för de eventuella merkostnader som det kan innebära. Givetvis är det viktigt med samordning och av villkoret framgår att tillsynsmyndigheten har möjlighet att medge längre tid. Det är främst för de närboendes skull och andra som vistas i naturen, som verken inte ska stå kvar i naturen onödigt lång tid. Även möjlighet för återbruk av delar eller hela verk bedöms som större om verken monteras ner relativt snart efter det att de slutat producera el.

Ekonomisk säkerhet

Det belopp som Miljöprövningsdelegationen fastställt, dvs. 1 250 000 kr per verk, ska kvarstå. Beloppet baserar sig på en beräkning för borttagande av verk och återställande av mark, inklusive borttagande av interna kablar och transformatorstation. Eventuella intäkter från försäljning av metallsrot ska inte medräknas.

Avstånd, buller, landskapsbild, tjäder och orre, m.m.

Ett antal närboende yrkar på att ansökan i första hand ska avslås. De anför bl.a. att avståndet till bostad är för kort, bullernivån från verken för hög, landskapsbilden försämras samt att tjäder- och orrspelplatser bör skyddas. Dessa frågor har hanterats i beslutet och länsstyrelsen delar den bedömning som MPD gjort.

Samverkansnämnden i Tranemo kommun anser att bolagets yrkande att tillstånd ska meddelas även för delområde 7 inte ska bifallas. Vad gäller övriga yrkanden hänvisas till tidigare yttrande i förvaltningsrätten i Jönköping i mål 2633-15, samt att beslutet ligger i linje med antagen vindbruksplan. – Åberopat yttrande har getts in och av detta framgår, så vitt kan bedömas vara av intresse i förevarande mål, i huvudsak följande. De allmänna rekommendationer som listas i vindbruksplanen som berör bullernivåer är gjord efter praxis som säger att *"Ljudnivån från vindkraftsverk vid bostäder bör inte vara högre än 40 dBA"*. I den antagna vindkraftsplanen framgår också avseende ljudnivån att *"I friluftsområden och i områden med lågt bakgrundsljud bör den inte överstiga 35 dBA."* Dessa värden är tagna från Naturvårdsverkets rekommendationer som finns om buller och vindkraft.

Efter att vindbruksplanen varit på utställning önskade bolaget att buffertzonen på 1 000 m kring Alanäs fritidshusområde skulle tas bort då denna zon enligt dem saknade stöd i planen. Kommunen svarade i särskilt yttrande att en buffertzona på 750 m kommer fortsätta att finnas kring Alanäs. I det särskilda yttrandet skrivs att *"Fritidshusområden omfattas dock av en lägre bullernivå 35 dB som måste klaras för att vindkraftsetableringar får ske."* Praxis talar inte om fritidshusområden utan om friluftsområden och tysta områden. Tydligast hade naturligtvis varit om kommunen i det särskilda uttalandet hade använt ordet friluftsområde i stället för fritidshusområde. Om det vore en avsikt för kommunen att införa ett sådant krav vid vindkraftsetableringar skulle det ha förts in i vindbruksplanen.

Vindbruksplanen som är ett tillägg till översiktsplanen ger rekommendationer till lämplig markanvändning medan prövningen av bullernivåer i tillståndsansökan sker av länsstyrelsen som är tillsynsmyndighet.

En ansökan enligt box-modellen ger exploitören viss frihet att flytta verk för att uppnå maximalt utnyttjande av området men samtidigt uppfylla de krav som vindkraftsplanen sätter för etablering. Det slutgiltiga antalet verk som hamnar inom området kan därför inte sägas. Antalet verk är inget som påverkar kommunens ställningstagande om ansökan ska tillstyrkas eller avslås så länge de uppfyller de villkor som vindkraftsplanen ställer.

DOMSKÄL**Utgångspunkter för prövningen**

MPD har i det överklagade beslutet redogjort för relevanta lagrum och bestämmelser m.m. Upplysningsvis vill mark- och miljödomstolen anföra att klagomål avseende olägenheter från vindkraftsparken framställas till och hanteras av tillsynsmyndigheten.

Vattenfall Vindkraft Sverige AB:s ansökan avsåg uppförande och drift av en gruppstation med 23 vindkraftverk i Tranemo och Gislaveds kommuner. Ansökan bifölls för 13 vindkraftsaggregat. Bland villkoren återfinns en klausul som fastslår bl.a. att

”Senast två månader innan byggnads- och anläggningsarbetena påbörjas ska en arbets- och tidsplan lämnas in till tillsynsmyndigheten. ... Till arbets- och tidsplanen ska bifogas en ljud- och skuggberäkning för den slutliga verksplaceringen och slutligt val av turbin.”

Aktuell prövning avser således en prövning i enlighet med den s.k. boxmodellen. Som en integrerad del av ovanstående omfattar domstolens prövning även tillståndsfrågan avseende vindkraftsverksamhet i delområde 7, vilken MPD avslagit ansökan för.

Frågor har uppkommit om etableringens tillåtlighet med anledning av etableringsområdets natur- och kulturvärden samt föreskrivna villkor. De enskilda klagandena har därutöver anfört att avståndet till bostäder blir för kort, att bullernivån från verken blir för hög, att landskapsbilden försämrats samt att vindparksområdet är olämpligt då tjäder- och orrspelplatser förekommer inom flera delområden. Härvid har även frågor aktualiserats om huruvida aktuell miljökonsekvensbeskrivning (nedan MKB) och utredningen i övrigt kan ligga till grund för tillåtighetsprövningen.

Mark- och miljödomstolen har i målet att beakta att vindkraft är en förnybar energikälla som bidrar till miljöbalkens mål om hållbar utveckling, vilket är ett angeläget allmänt intresse. Främjandet av produktion av förnybara energikällor är en viktig del för att uppfylla de krav som ställs på Sverige med anledning av EU:s klimatåtagande och de nationella planeringsmålen för vindkraft som antagits av Sveriges riksdag (se bl.a. prop. 2001/02:143, 2005/06:143 och 2008/09:163). Nyttan i detta avseende av en en-

skild vindkraftsetablering måste vägas mot de skador och olägenheter som etableringen medför för motstående allmänna och enskilda intressen.

Alternativt yrkande (andrahands - femtehandsyrkanden i skrivelse till MPD 2014-06-04)

MPD:s beslut innebär att tillstånd har getts till uppförande av 13 vindkraftverk inom delområdena 1, 2, 4 och 6. Den exakta placeringen har inte slagits fast i beslutet. MPD:s beslut har emellertid inte överklagats i denna del, varför mark- och miljödomstolen saknar anledning att närmare gå in på frågan. Bolagets alternativa yrkanden föranleder därför ingen åtgärd från domstolens sida. En annan sak är att det förhållandet att tillståndet ger bolaget viss möjlighet att justera de slutliga lokaliseringarna inom tillståndsgivna delområden innebär att försiktighetsprincipen gör sig särskilt starkt gällande och att det måste finnas en viss marginal i de olika bedömningar som domstolen har att göra.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

Bolagets överklagande

Etablering inom delområde 7

Bolaget har hos mark- och miljödomstolen reviderat sin ansökan avseende etablering inom delområde 7 och yrkat på att MPD:s förbud upphävs i den delen av beslutet.

Frågan i målet är därför om det område som valts för verksamheten inom delområde 7 är lämplig samt därtill om det är sådant att ändamålet kan vinnas med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön. Det finns flera aspekter som ska beaktas vid denna värdering av platsvalets inverkan. Vad beträffar vindkraftsverkens inverkan på fåglar bedömer domstolen, med stöd av vad som anges i 4 § artskyddsförordningen (2007:845), att påverkan på förekomst och häckning avseende skogshöns är av stor vikt för tillåtligheten av en vindkraftsetablering i det nu aktuella området.

Eftersom en tillståndsprövning av vindkraftsverksamhet avser en verksamhet som ska bedrivas på platsen under lång tid framöver, finns det skäl för att inte endast grunda bedömningen av ansökt lokalisering på observationer av nu använda boplatser, flygriktningar och födosöksområden utan hänsyn måste också tas till det aktuella områdets förutsättningar för framtida etableringar av tjäder och andra skyddade arter. Bevisbör-

dan för att vald plats för ansökt verksamhet uppfyller nämnt krav ligger på verksamhetsutövaren, d.v.s. bolaget.

Tjäder och orre är, liksom alla i Sverige vilt förekommande fågelarter, skyddade enligt 4 § artskyddsförordningen. Skyddet innebär bl.a. att det är förbjudet att avsiktligt störa fåglarna och att skada eller förstöra deras fortplantningsområden och viloplatser. Arterna är vidare markerade med ”B” i bilagan till förordningen, eftersom de finns upptagna i bilaga 1 till fågeldirektivet (rådets direktiv 2009/147/EG) och därför enligt direktivet har ett sådant unionsintresse att särskilda skyddsområden behöver utses.

Mark- och miljödomstolen bedömer att uppförandet av vindkraftverk inom delområde 7, som inkluderar tjäderspelplatsen, skulle innebära en starkt negativ förändring av skogsfåglarnas livsmiljö. Eftersom området hyser goda biotoper och terrängtyper för dessa arter anser domstolen att vindkraftsverksamhet, inklusive väg- och kabeldragning, inom området riskerar att medföra sådan skada på fortplantningsområden och viloplatser som avses i 4 § artskyddsförordningen.

Vid en sammantagen bedömning finner mark- och miljödomstolen att sökt etablering för vindkraftsverksamhet inom delområde 7 är alltför osäker med hänsyn tagen till det stora skyddsbehovet avseende tjäderspelplatser. Bolaget har enligt domstolens mening inte visat att lokaliseringen inom delområde 7 är lämplig för att uppnå ändamålet med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön, i enlighet med kraven i 2 kap. 6 § miljöbalken (MB). Domstolen delar således MPD:s bedömning att ansökan avseende delområde 7 ska avslås. Bolagets yrkande i denna del ska därför avslås.

Villkor 5 – natur- och kulturvärden

Bolaget motsätter sig de skyddsavstånd och andra försiktighetsmått som framgår av villkor 5 och föreslår alternativ lydelse av villkoret. Domstolen gör följande överväganden.

Vindkraftverkens slutliga placering utgår från fyra exempellayouter. Bolaget har inventerat natur- och kulturvärdena i samtliga delområden. Resultatet av inventeringen visar att projektområdet i stora delar inkluderar ett flertal restriktionsområden, oftast

med anledning av deras höga natur- och kulturvärden. Det är enligt bolaget möjligt att förena lokaliseringarna av dessa värden med områden för ännu ej bestämd vindkraftsplacering.

Under senare år har gruppstationer med vindkraftverk utan fastställd placering gett upphov till diskussioner om vilka krav som måste ställas på en MKB och då särskilt i samband med prövningen av artskyddet. Det finns viss rättspraxis som beroende på omständigheter antingen tillåter eller motsätter sig relativt fri placering av verken. Av MÖD:s dom 2017-06-19 i mål M 4276-16, framgår bl.a. att det onekligen kan vara ekonomiskt motiverat att inte redan vid ansökningstillfället fastställa vindkraftsverkens exakta placeringar. Detta förutsätter dock att det med stöd av beslutsunderlaget går att bedöma alla de konsekvenser som verksamheten kan komma att ge upphov till vid olika utformningar, bl.a. den totala påverkan på skyddsvärda arter i området. Om det finns motstående intressen i området är det av särskilt vikt att vid tillståndsprövningen göra en objektiv bedömning av vindkraftverkens påverkan på dessa intressen såsom natur och miljö samt vilka kumulativa effekter verksamheten kommer att få.

Enligt bolaget är MÖD:s övervägande i mål M 4276-16 inte tillämpligt för den av bolaget sökta verksamheten. Denna bedömning delar inte mark- och miljödomstolen. Enligt domstolen kommer den slutliga placeringen av verken att ha betydelse för vilka störningar som uppstår och i vilken omfattning. Sökt tillstånd för gruppstationen avser ett relativt stort antal vindkraftverk inom ett uppdelat projektområde som i många fall har höga natur- och kulturvärden, inklusive våtmarker (se bilaga C- Förklaringar i ansökans komplettering 2014-06-04). Förutom vindkraftverken ska även ett omfattande väg- och ledningsnät anläggas.

Eftersom den valda lokaliseringen inte är optimal, finns det enligt domstolens mening ett behov av kompenserande åtgärder. Med hänsyn tagen till ansökt utformning och möjliga turbinval samt omgivningens natur- och kulturvärden, bedöms föreskrivna försiktighetsmått i villkor 5 som rimliga och motiverade. Bolaget har inte heller visat att de kompenserande åtgärderna för att minimera skador på natur- och kulturvärden inte är möjliga att vidta. Mark- och miljödomstolen bedömer därmed att villkor 5 i tillståndet bör stå kvar i sin helhet.

Villkor 9 – anläggningsstopp

Bolaget har vidare yrkat att anläggningsarbeten m.m. ska tillåtas inom vissa delområden även under perioden 1 april t.o.m. 15 maj och har därför föreslagit en ändring av villkor 9 i tillståndet.

Mark- och miljödomstolen uppfattar att försiktighetsmålet i villkor 9 främst har sin grund i skyddet för fågellivet. Villkoret har utformats för att, utöver anläggningsarbeten och skogsavverkning, även avse montering av vindkraftverk och tunga transporter med motiveringen att dessa åtgärder utgör anläggningsarbeten som också kan störa arterna under deras känsliga period.

Av Skogsstyrelsens *Vägledning för hänsyn till fåglar - Tjäder*, vilken bilagts bolagets bemötande av inkomna yttranden, framgår att

”I samband med leken försvarar varje tupp ett 1–3 hektar stort område i vilket lekplatsen ingår. Tjäderlekarna kan bestå av allt från enstaka till flera tiotals tuppar, och attraherar tjädrar från ett område på 1–2 kilometers radie från spelet. I områden med starka bestånd av tjäder kan lekarna ligga med ett avstånd på under 2 kilometer från varandra”.

I dokumentet anges också att skogsbruksåtgärder inklusive tillvaratagande av ris (GROT) inom 200 m från lekplatsen ska undvikas under perioden 15 februari–15 juni.

Mot denna bakgrund anser domstolen att den sökta verksamheten under perioden 1 april t.o.m. 15 maj kan medföra allt för stora risker för skyddade fågelarter om bolagets ändringsyrkande skulle medges. Utifrån vad som redovisas i MKB:n är det också allt för många transporter under en för fågellivet viktig period för att tillåta anläggningsarbeten m.m. på det sätt som bolaget yrkat. Domstolen delar därför MPD:s bedömning att begränsningarna i villkor 9 ska vara ett absolut förbud i hela verksamhetsområdet under föreskriven period. Sex veckor bedöms som en rimlig tid för försiktighetsåtgärden. Villkor 9 i tillståndet ska således kvarstå i sin helhet.

Villkor 12 – nedmontering

Bolaget har vidare yrkat att villkor 12, som rör nedmontering av vindkraftverk som inte längre är i bruk, ska ändras. Mark- och miljödomstolen bedömer inte att en anmälan med förslag på försiktighetsmål med anledning av elproduktionsstopp i avvaktan

på att samtliga verk slutar producera el kan tillgodose det behov av demontering som domstolen, liksom MPD, anser föreligger. Domstolen instämmer således i MPD:s motivering och bedömer att villkoret ska stå kvar så som det formulerats i MPD:s beslut.

Ekonomisk säkerhet

Bolaget har även yrkat att storleken på säkerheten bestäms till 500 000 kr per vindkraftverk.

För att en säkerhet ska vara betryggande måste den dels uppfylla kriterierna för att kunna betraktas som en säkerhet, dels vara tillräcklig för att säkerställa sitt ändamål. En säkerhet bör inte vara större än vad som behövs. En utgångspunkt bör vara att säkerheten tillåter att så mycket kapital som möjligt blir kvar hos verksamhetsutövaren (prop. 2006/07:95 s. 110).

Domstolen konstaterar att ansökan ger möjlighet till etablering av vindkraftverk med en totalhöjd på upp till 201 m och en effekt på 4,5 MW. Denna storleksordning för verken föranleder både mer omfattande efterbehandlingsåtgärder och andra återställningsåtgärder. Den valda etableringsplatsen medför också troliga merkostnader för att kunna beakta aktuella hänsyns- och undantagsområden inom sökt verksamhetsområde. Eftersom nedmontering av vindkraftverken inte behöver bli aktuellt förrän om 30-35 år, bör bedömningen av säkerhetens storlek göras utifrån denna tidsperiod. Mark- och miljödomstolen instämmer därvid i MPD:s bedömning att det belopp som har föreslagits av bolaget inte kan anses vara betryggande i förhållande till de återställningsåtgärder som kan bli aktuella i detta fall. Den av MPD fastställda storleken på säkerheten är enligt domstolens bedömning rimlig. Bolagets yrkande i denna del ska således avslås.

Sammanfattande bedömning av bolagets överklagande

Mark- och miljödomstolen anser inte att det av MPD föreskrivna beslutet ställer alltför långtgående krav på sökanden eller sådana krav som med beaktande av den valda lokaliseringen inte är rimliga att uppfylla. Enligt beslutet får dessutom tillsynsmyndigheten om det finns särskilda skäl medge undantag från de krav som anges i villkor 5 och villkor 9.

Sammanfattningsvis delar mark- och miljödomstolen MPD:s bedömning i de delar som bolaget överklagat. Vad bolaget har anfört vid domstolen föranleder inte någon annan bedömning. Bolagets överklagande ska således avslås i sin helhet.

De enskildas överklaganden

Domstolen gör följande avvägningar och bedömningar.

Avstånd till bostäder och bullernivån från verken

De enskilda klagandena har gjort gällande att avståndet från vindkraftverken till bostäderna blir för kort och även anfört att bullernivån från vindkraftverken blir alltför hög.

Enligt rådande rättspraxis gäller i normala fall begränsningsvärdet 40 dB (A) vid bostäder för buller från vindkraftverk. De krav som ställs är att verksamhetsutövaren ska kunna visa att det finns tekniska och faktiska möjligheter att innehålla dessa krav.

För vissa bostäder har i bolagets MKB beräknats uppkomma bullernivåer mycket nära eller motsvarande 40 dB(A), utan marginal till eventuell beräkningsosäkerhet. Visserligen kan genom turbinval och nedskruvning av effekten ett visst utrymme för bullerbegränsning vara möjligt, men det brukar leda till en sämre användning av vindkraftaggregaten. Med hänsyn tagen till den sökta utformningen av projektet anser därför domstolen att det föreligger osäkerhet om angiven villkorsnivå för bullerpåverkan kan innehållas vid en slutlig lokalisering av vissa verk.

Mot denna bakgrund anser domstolen att, även om mätosäkerheten för bullerpåverkan inte är av den storleksordning som kan ligga till grund för att underkänna beräkningsresultaten, det finns skäl att reducera denna osäkerhet. En begränsning av möjligheten att placera vindkraftverk närmare bostadsbebyggelse än vad MPD:s beslut medger är enligt domstolens mening en sådan åtgärd som säkerställer en godtagbar ljudnivå. Då den överklagade etableringen förknippas med flera osäkra faktorer och bolaget självantagit sig att inte placera mer än ett vindkraftverk inom 750 m från någon bostad, anser domstolen det skäligt att detta skyddsavstånd ska innehållas för samtliga till-

ståndsgivna verk. Ytterligare tillståndsvillkor härom ska därför föreskrivas i enlighet med vad som framgår av domslutet.

Vad beträffar reglering av bullerpåverkan i det överklagade beslutet finner domstolen att med tanke på att marginalerna till villkorsnivån i vissa positioner redan är små bör villkor 2 ändras på så sätt att den ekvivalenta ljudnivån från vindkraftverksamheten utomhus vid bostäder inte *under någon del av dygnet* får överstiga 40 dB(A). Således ska 40 dBA alltså innehållas under hela dygnet, även om det förekommer olika driftlägen inom vindkraftparken. Detta innebär en viss skärpning jämfört med MPD:s bullervillkor, då verksamheten endast får bedrivas om begränsningsvärdet innehålls vid faktisk drift. Utifrån gjorda bullerberäkningar står det klart att det finns faktiska och tekniska möjligheter att efterleva ett sådant villkor. Villkor 2 ska därför ändras i enlighet med vad som följer av domslutet.

Föreskrivet begränsningsvärde ligger i linje med gällande praxis och det föreligger inte skäl att närmare precisera hur de aktuella mätningarna ska genomföras. Det finns inte heller skäl att ställa krav på att immissionsmätningar ska genomföras vid bostad (se bl.a. MÖD:s dom M 9473-14).

Alanäsets fritidshusområde ska inte utsättas för högre ljudnivå än 35 dB

Tranemo kommun har hänvisat till sitt yttrande i Förvaltningsrättet i Jönköping, (mål nr 2633-15) där kommunen anför att

”praxis [som avser ljudnivån 35 dB] talar inte om fritidshusområden utan om friluftsområden och tysta områden. Tydligast hade naturligtvis varit om kommunen i ett tidigare utlåtande hade använt ordet friluftsområde i stället för fritidshusområde. Om det vore en avsikt för kommunen att införa ett sådant krav vid vindkraftsetableringar skulle det ha förts in i vindbruksplanen”.

Enligt mark- och miljödomstolens uppfattning finns det inte något i de sakförhållanden som har framförts av enskilda som medför skäl att just för Alanäsets fritidshusområde sänka angivet begränsningsvärde till 35 dB(A). Domstolen bedömer att det i övrigt inte heller har framkommit några sådana omständigheter som ger anledning att i målet ställa strängare krav än det i praxis vedertagna begränsningsvärdet. Utöver de försiktighetsmått som anges i det överklagade beslutet erfordras inte någon ytterligare marginal till detta värde, se bl.a. MÖD:s dom 2013-01-24 i mål M 8236-12.

Försämring av landskapsbilden

Det är obestridligt att en etablering av vindkraft medför viss påverkan på såväl landskapsbild som övriga miljövärden. Domstolens sammanvägda bedömning är dock att påverkan på landskapsbilden inte är av sådan art att den så kallade stoppregeln i 2 kap. 9 § miljöbalken är tillämplig. Mark- och miljödomstolen instämmer således i MPD:s motivering att försämring av landskapsbilden inte utgör tillräckligt skäl för avslag vid avvägning mellan enskilda och allmänna intressen.

Tjäder- och orrspelplatser

Det har även framförts invändningar om att vindparkområdet är olämpligt p.g.a. förekommande spelplatser för skogshöns, tjäder- och orre, samt att inventeringarna inte uppfyller de krav som enligt praxis ställs på inventeringar av aktuellt slag.

Det antecknas att bolaget har låtit Ottvall et al utföra en bedömning av områdets förutsättningar för tjäder och orre samt en fördjupad studie av tjäderbiotoper som del av inlämnad tillståndsansökan. Konsulten gjorde två fältbesök i projektområdet; det första 2014-10-10 och det andra 2017-07-04.

Genom utredningen i målet har det framkommit att tjädern har en begränsad manövringsförmåga och förhållandevis ofta kolliderar med vindkraftverkstorn eller slungas till marken av turbulensen från rotorbladen. Tjädern spelar mellan 1 april och 15 maj och anses särskilt störningskänslig på spelplatsen. Rydell m.fl. (2011) har tidigare i Naturvårdsverkets rapport (2011) rekommenderat en skyddszon på 1 km mellan vindkraftverk och större tjäder- och orrlekar (fler än 5 tjäder/orretuppar). I verkets nya syn-tesrapport (2017) görs bedömningen att skyddszoner för enbart spelplatser, och enbart i förhållande till vindkraft, knappast är något som gagnar tjäderns eller orrens bevarandestatus. Istället föreslår man ökat fokus på de här arternas livsmiljöer, där spelplatser ingår, även i vindkraftsammanhang.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att det saknas anledning att ifrågasätta de observationer som bolaget redovisat i fråga om spel- och häckningsplatser av tjäder och orre samt vanligt förekommande flygvägar. Domstolen anser således att bolagets ut-

redningar i fråga om fågelpåverkan i stort uppfyller de krav som enligt praxis ställs på inventeringar och resultat av dessa. Domstolen ser inte några skäl att ifrågasätta dessa.

Domstolen finner inte heller skäl att ifrågasätta de uppgifter om bl.a. fågelobservationer som har lämnats av flera klaganden. Dessa uppgifter ger dock inte stöd för att bolagets inventeringar skulle vara bristfälliga. Det finns därmed inte skäl att kräva ytterligare inventeringar eller upphäva tillståndsbeslutet på denna grund. Trots att den valda etableringen inte är helt optimal ur lokaliseringssynpunkt, kan den med de begränsningar som framgår av MPD:s beslut godtas vid avvägning mellan enskilda och allmänna intressen.

MKB och utredningen i övrigt

Syftet med en MKB är enligt 6 kap. miljöbalken att identifiera och beskriva de direkta och indirekta effekter som den planerade verksamheten eller åtgärden kan medföra dels på människor, djur, växter, mark, vatten, luft, klimat, landskap och kulturmiljö, dels på hushållningen med mark, vatten och den fysiska miljön i övrigt, dels och på annan hushållning med material, råvaror och energi. Syftet är vidare att möjliggöra en samlad bedömning av dessa effekter på människors hälsa och miljön.

Enligt domstolens bedömning är MKB:n, trots vissa oklarheter, inte behäftad med sådana brister som åberopas av klagandena, eller i fråga om påverkan i övrigt, att den inte kan ligga till grund för den samlade bedömningen av den ansökta vindkraftsverksamhetens effekter på människors hälsa och miljön. Mark- och miljödomstolen finner att den i målet aktuella MKB:n tillsammans med övrig utredning uppfyller kraven i miljöbalken och det finns därför inte skäl att avvisa ansökan på den grunden. Vad som i övrigt anförts av de enskilda klagandena beträffande brister i MKB föranleder ingen annan bedömning.

Andrahandsyrkandet

I andra hand har de enskilda klagandena yrkat att vindkraftverken på östra sidan av riksväg 27 inte ska få tillstånd. Mark- och miljödomstolen bedömer att östra sidan av riksväg 27 omfattas av långtgående restriktioner och inte kommer att exploateras på det sätt som beskrivs av de enskilda klagandena.

Vad klagandena i övrigt har anfört beträffande tillåtlighet, krav på skyddsåtgärder eller andra försiktighetsmått föranleder inte mark- och miljödomstolen att göra någon annan bedömning än den som MPD har gjort.

Sammanfattning

Mark- och miljödomstolen anser sammanfattningsvis att bolaget kan ges tillstånd till den sökta etableringen om det förenas med de begränsningar och villkor som MPD har föreskrivit samt med tillägg av de villkorsändringar, avseende villkor 2 samt begränsningen av avstånd till närmaste bostad, som framgår av domslutet. Överklagandena avslås i övrigt.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 2 (DV 427)

Överklagande senast den 3 maj 2018

Susanne Lindblad

Jolanta Green

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Susanne Lindblad, ordförande, och tekniska rådet Jolanta Green samt de särskilda ledamöterna Caj Rooslund och Hans Wennerholm.